

R. Simon

①

ישאלו את ר' סימון: מהו חזקת רב

תבג

דברים לג הברכה

אונקלוס

7 ← תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב: ה ויהי בישרון מלך

אורייתא יהב לנא משה מקרה ירתא לבנות יעקב: ה ויהו בישראל מלך

לקט בדיר

רש"י

(בג) מורשה מלשונו ירושה, תורה הק' כמו שדה ירושה הנקרא אחסה שנשאר וגאלו צידו עלמיים לדור דור: (כד) ר"ל אין פ"י חובת ויהי מעשה שהיה כמו ויהי צימי אהשורש אלא פירושו נעשה, ולא שאז צליאת מלרים או נקבלת התורה נעשה מלך שהלא מלך נעשה כל יציר נערה, וממילא בכל הזדמנות וכל מין אסיפה צוחין ואומרים ה' מלך ה' מלך ה' יתלך, כלומר אין מתקצצין להוללות אלא לשמחה

אור החיים

כתבנו מזה באורך במקומות אחרים: ד. תורה לוח לנו משה וגו'. יש להעיר כיון שהוא המדבר היה לו לומר תורה צויה לכה וגו', ואולי כי פסוק זה נסמך למכ שלפניו על זה הדרך ישא עם ישראל מדברותיו בקול אחד כולם י"י תורה לוח לנו משה וגו', וכן הם הדברים שכל ישראל יחדיו ישאו קולם בפתיחת התורה ואומרים תורה לוח לנו וגו' אנו מקבלין אותה מורשה קבלת וגו', ופירוש לוח לנו אפשר לפרשה לעו מלכות כאומרם ז"ל אין לו אלא מלכות שהמליכה עלינו שעל פיה יקום דבר, וגם המלך אשר ימליכו עליהם יהיה על פי התורה והתורה יכתוב וישים לפניו כאומרם (לעיל י"ז י"ח) וכתב לו וגו', והוא מאמר הכתוב (משלי ח') צי מלכים ימלכו, ולמעלה בפסוק אף חובצ פירשנו הכתוב באופן אחר על נכון: ד. ויהי בישרון מלך בהתאסף וגו'. פירוש שהיה המלך בישראל צריך שתהיה בהתאסף ראשי עם יחד, כאומרם ז"ל (תוספתא סנהדרין פ"ג) אין ממנים מלך אלא על פי ציה דין של ע"א, והוא שנתכונן במאמר ראשי עם, ואומרו יחד שבטי ישראל שצריך שיהיו לצור מרובים ממנו. עוד יתבאר לפי שאמר בסמוך כי התורה היא המולכת עלינו כאומרם (משלי ח') עגידים אדבר,

אור בדיר

(גט) ולא אמר לשון יחיד ישא. (ס) ולא אמר נתן לנו. (סא) החטיל המאמר ולא פייס אותה, שלא אמר מה יהיה או שיהיה

אונקלוס

דברים לג הברכה

תכד

יהי עמא פחדא שבטיא רישא: ו יהי ראובן לחי עקמא ומותא תנינא לא ימות ויקבלון בגויה אחסנתהון במנינהון: ז ורא ליהודה ואמר רש"י

בהתאסף. בכל התאסף ראשי השבטים אסיפתם: ראשי. כמו (שמות ל"ג) כי תשא את ראש, ראובן אלו שאברכס"י, דבר אחר בהתאסף בהתאספם יחד באגודה אחת ושלוש ציניהם הוא מלכס"י ולא כשיש מחלוקת ציניהם (ספרי): (ו) יהי ראובן. ל"ח בעולם הזה (ספרי צ"ג): ואל ימות. לעולם הבא (ספרי - ספרי) ע"כ, שלא חזר לו מעשה בלחה (ספרי): ויהי מתיו מספר. נמנין במנין שאר אחיו"י (ויצ"ט), דוגמא היא זו, כענין שנאמר (צדק ל"ה כ"ג) וישכב את בלחה וגו' ויהיו בני יעקב שנים עשר שלא ילא מן המנין (פס"ו): (ז) וזאת ליהודה. סמך יהודה לראובן מפני שניהם הודו על קלקול שבטים"י, שנאמר (ויצ"ט ע"ו) אשר חכמים יגידו וגו' ל"ח להם לצדס וגו' ולא עבר זר בתוכם (ספרי - ספרי ז' ט"ז), ועוד פירשו רבותינו שלא יכרת שבטו באחד מכל הזמנים ולא אפילו מקצת שבטו: אלא פירושו סתם וכן (מלבי"ם), או אפשר שחזר צ"ח יהי ממיו במספר (רמב"ן): (ל) ראובן הודה על מעשה בלחה דכתיב (צדק ל"ז כ"ט) ויש ראובן, ופי' שם רש"י (בשם ב"ר) עסוק היה בשקו וכו', יהודה על מעשה חזר דכתיב (שנ ל"ח כ"ו) דקדק ממני, משא"כ לוי לא מנינו שהודה על לבו ונהרגהו, וזה קורא אותו הכתוב ולא עבר "זר" בתוכם, שלגב דבר זה זר הוא אלא ראובן ויהודה (מ"ל): (לא) לשון הכתוב: אשר חכמים יגידו (ויחודו פשעם - רש"י) ולא כמד

אור החיים

ו. יהי ראובן וגו' ויהי מחיו וגו'. אומרו יהי (ראובן"י), רבותינו ז"ל אמרו (ספרי) שהפלה על ראובן שיהיה לו חלק לעולם הבא, ואולי"י אפשר לומר שנתכונן על גדולי השבט שמתו בעדת קרה כאומרם ז"ל (צמד"ר י"ח) כי מתחים וחמשים איש כולן היו ראשי סנהדראות ורובן משבט ראובן כאומרם ז"ל, ולפי שיש מקום לומר שעדת קרה אין להם חלק לעולם הבא לזה התפלל יהי ראובן פירוש שבטו, והגם שלא היו אלא ר"ן

אור בדיר

יהי. (כד) אם על ראובן בן יעקב הוא אומר הלא כבר מת, ואם על שבט ראובן וכי סלקא דעמן שימחה שבט ראובן ה

הרב ר' רחל צבי

מוכה כלל חייית המחיס מאהרן דלילמא לא ידע חס ושלום שיחטא בני מריצה אס כן סבר שיבא לארץ ישראל בחייו ויהנו לו תרומה. על כן אמר נקוטו מיהא פלגא

שודע עתידות דה מוכה מן הקרא דקס העם הזה וזה. אס כן יודע שעמידים לתפוח ואס כן מוכה חייית המחיס מאהרן כזכר לעיל :



פרשת האזינו

קסד) איתא במדרש רבה בפירוש וז' ייה לטוט לעמיד לכה יבואו כנסת ישראל ויאמרו לפני הקב"ה רבוט של עילס כתבת בחורקתן קן יגלח איש את אשתו והלכה והיחה לאיש את תשוב אליו עוד ואחה גרשחטו בין האומות והיאך אחה יכול להחזיר אותנו לך. יאמר להם

הקב"ה איש כתיב בפירוש אנכי אל ולא איש. והוא המוה. ויש לפרש על פי מה דאיתא בגמרא חורקת גמ לאשתו אס החל שלו אינה מנרשח. ואס כן לפי זה כך יאמר הקב"ה אנכי אל ולא איש ואס כן טייל עלמא שלי הוא נמלא דלא היה גירושין כלל :



פרשת וזאת הברכה

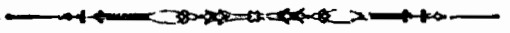
קסה) בפסוק תורה טה לט משה מורשה וגו'. יש לפרש על פי מה שאמרו חכמינו ז"ל אלמלא שמעו ישראל התורה מפי הקב"ה בעלמא לא היו משכחין שכסס שהוא קיים לשלם וכו' ומחמת שמעו מפי משה משכחתי. והנה איתא בירושלמי בפרק יש טהלין אמר רבי הושעיה כל מקום שנאמר מורשה לשון דיהא הוא. פירוש פנס ומסרון. ופרך והכתיב מורשה קבלת יעקב ומשני ליה דיהא בני מינה דבחר דלעי משכח. פירוש שנס כלן יהפרש מירשה לשון פנס ומסרון כי אין לך מסרון גדול מזה שאמר

שיגע הרבה משכח לימודו עד כאן עיי סס. וזה הוא הפירוש בקרא תורה טה לט משה ולא שמעו מפי הקב"ה בעלמא משום הכי מורשה משכחתי :
קסו) ברש"י מול בית פשור קברו היה מוכן שס מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פשור זה אחד מן הדברים שנבראו בין השמיים וכו' עד כאן. ויש לדקדק מה מתרין רש"י ז"ל בפסוק בפירוש זה ומאי נפקא מינה אס היה מוכן אז לא. ויש לפרש על פי מה דאיתא במסכת עבודה זרה דף מ"ד ע"ב במשנה

במשנה רבן גמליאל היה רומן במרחן שהיה עומד בחצר של עבודה זרה. שאלו פלוסוף אחד הלך כתיב לא ידבק בדרך מאומה מן המרס. והשיב לו רבן גמליאל אני לא באתי בגבולה היא בא בגבולי שהמרחן היה שס קודם שפארו שס עבודה זרה וכו' עיין שס. והנה כאן גם כן קשה היאך קבר למשה במול בית פשור הא היה שס עבודה זרה. משום הכי שפיר פ' רש"י קברו היה מוכן מששת ימי בראשית והיו ממש כמו גבי המרחן כזכר לעיל. אך עדיין קשה הא הקב"ה ידע שהיה שס עבודה זרה ולמה הכין לנגדו קבר של משה לכך פירש רש"י לכפר על מעשה פשור :

קסז) בפסוק ולא ידע איש את קבורתו וגו'. יש לפרש בהקדם מה דאיתא במדרש רבה במגילת איכה וזה לביטו אמרו ישראל רבוטו של עולם לחמורים דהיינו המלריים נחת קבורה שנאמר נעוה ימין ובלעמו ארץ ולישראל לא נחת קבורה שנאמר שפטו דמס כמיס ואין קובר. ויש לדקדק למה סלו הדבר דוקא בממורים. ויש לומר על פי מה

דאיתא במסכת סנהדרין דף מ' להו קבורה משום ביוגא שלא ירי או משום כפרה שמשפילים אותו והקשו שס ביוגא הא עפי יש ככ נקבר כדאיתא יפה למח שנפד לאחר מיתה וכו' עיין שס. לפי דבלא חמורים הוא אמנא דיומא בדליכא קטורה כקוטיא חסום ו יהיה כפרה עפי ואס לא תפוא אין לריכוס כפרה דאיתא במדרג מיד שנשפך דמס נקראים חסידו מדחויקן דלחמורים נחת קטורה וז מה זכו לכך על שס שאמרו השו וכיון שהיא זטה על כרחך דקטורה ביוגא. ולט לא נחת קטורה. זה כן כוונת הגמרא המתפלל בהספדו ראוי לקוברו בחייו משום דהוא כנו חסום המוכר לעיל אס כן ראוי לך לזה לומר יקרא דמיי. והשתא הפסוק המוכר לעיל דהיה בנג מסריח מהעפה קל המלהך המות. דמח בנשיקה לא נסחת וכפרה היה לריך. וזהו שאמר הכתוב ולא זה עשה קבורתו :



ויאב

Faint handwritten text at the bottom of the page, likely bleed-through from the reverse side.

בְּשִׁמְעֶכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֶשֶׁךְ
 וְהִתְרַ בְּעַר בְּאֵשׁ וְתִקְרְבוּן אֵלַי כָּל־
 רְאֵשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם: כֹּא וְתֹאמְרוּ
 הֵן הִרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבוֹדוֹ
 וְאֶת־גְּדֻלוֹ וְאֶת־קְלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ
 הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רְאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר
 אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וְחִי: כֹּא וְעַתָּה
 לִמָּה נָמוֹת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ
 הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יִסְפִּים | אֲנַחְנוּ
 לְשָׁמַע אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד
 וּמָתָנוּ: כֹּא כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע
 קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ
 בְּמָנוּ וַיְחִי: כֹּא קָרַב אֶתָּה וְשָׁמַע אֶת
 כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֶת |
 תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה

←

לקח בדור

בפני עננה ועל הסמך בפני עננה, ופסקיה הרמזים שמיד כשחמאה ספן מצירו ומשג בלבו חך יקנה אותו עובר בלאו דלא תפארה ואח"כ כשהכבד עליו והפטר בו עד שלקחו ממנו עובר בלא תחמוד, טעם ז"ל מדשיה הכחוב לשון ואמרו ב' פעמים (שהרי גם בולל אשר לרעך בכלל אשח רעך) מכל מקום ענינם אחד הוא, והוא כעין לא מגזול ולא טעשוק, או נשך ומרביית (בד"א): (יב) פ"י אינו קול בשמי שגא מכה גברא שרץ לפסוק באמצע לשאוף רוח וגשימה יש לו המחלה וסוף וממילא שאי אפשר להיות שזה במחלה, אבל קול זה אין מקבל שום השפנות ואם זמן רק אלל המקבלים, ומה שאמר הכחוב בפי יתרו (י"ט י"ט) ויהי קול השופר הולך וזוק, פשוט שהיה דממה כן להשומעים כדי שיקבלו אותו במדריגה (ג"א), והרמזין ז"ל עשה מילוק בין קול השופר ובין קול הקב"ה: (יג) כי ללשון ראשון קשה מה ענינו להשמיע זאת כאן (ג"א), גם היל"ל לשון הרגיל ולא פסק (רע"מ), ועוד אם הוא מלשון סוף והפסק וכרימה אינו בא ביו"ד והיל"ל סוף, ולשון ה"י ג"כ אינו מדוייק שפיר שאם הוא מלשון הוספה הרי הוא לשון כבוד ובה צמול"ם בכל מקום, לזה הביא שניהם, וכן בכל כי האי גוונא מביא רבינו ב' הלשונות

רש"י

פוסק ומשלה הכי פוסק לא הכי מוסוף) כי קולו חזק וקוים לעולם, דבר אחר"י לא יסף לא הוסוף להראות בזהו פומז"י: (כד) ואת תדבר אלינו. התשחס את כחי כנקה"י שנלעטהי עליכם ורפיתם את ידי כי ראיח"י* שאיכס חרדים להתקרב אליו מאכבה"י, וכי לא הכי יפה לכם ללמוד מפי שמי וסמית * כאשר ראונו נפיקו - שאיח.

אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ:
 כֹּא וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דְּבָרֵיכֶם
 בַּדְּבָרְכֶם אֵלַי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
 שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה
 אֲשֶׁר דְּבָרוּ אֵלַיךָ הַיְטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר
 דְּבָרוּ: לֹט מִיִּיתָן וְהָיָה לְבָבְכֶם זֶה לָהֶם
 לִירְאָה אֶתִּי וּלְשַׁמֵּר אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי
 כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וּלְבִנְיָהֶם
 לְעֹלָם: כֹּא לֵךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לְכֶם

רי ימלל יי אלהנא עמך ונקבל ונעבד: כה ושמיע קרם יי ית קל פתגמיכון במלכותכון עמי ואמר יי קי שמיע קרמי ית קל פתגמי עמא קרין די מלילו עמך אתקינו כל די מלילו: ט קו די יהי קבא קרין קהון קמרחל קרמי וקמטר ית קל פקודי כל יומיא בריל דיטב קהון ולבניהון קעלם: כו אזל אמר קהון טובו קכון

אור החיים

מאמר כאשר נך גם מאמר זכרת: כו. ליראה אותי ולשמור וגו'. טעם שלא סמ לכלול השמירה בכלל מאמ ליראה"י, אולי כי לפי שמלד היראה ולא פר אחד רע שזה הכי סיבה שעשו ישראל את העגו כשראו כי בושש משה נפל עליהם אימתה ופחד כי שאין משה שיכיה עליה לדבר עמכם ישוב ה' לדב עמכם ככראשונה, לזה מהרו לעשות העגל לחושב שיכיה לאמנעי וידבר אליהם את דבר ה', ותמל שאמרו ז"ל (תנחומא תשא) שבעל הכי מדבר ממ וטעו צו לאמנעי, לזה דקדק ה' במאמרו ולא ליראה אותי ולשמור מנאחי שחכיה היראה להם ג כן לשמור ולא ישגו בזה מלד היראה: למען ייטב וגו' פירוש כי אומרו מי י וגו' פירוש לא ללד המועיל לאומרו"י א לאכבה הטוב להנאמר עליו:

מאמר כאשר נך גם מאמר זכרת: כו. ליראה אותי ולשמור וגו'. טעם שלא סמ לכלול השמירה בכלל מאמ ליראה"י, אולי כי לפי שמלד היראה ולא פר אחד רע שזה הכי סיבה שעשו ישראל את העגו כשראו כי בושש משה נפל עליהם אימתה ופחד כי שאין משה שיכיה עליה לדבר עמכם ישוב ה' לדב עמכם ככראשונה, לזה מהרו לעשות העגל לחושב שיכיה לאמנעי וידבר אליהם את דבר ה', ותמל שאמרו ז"ל (תנחומא תשא) שבעל הכי מדבר ממ וטעו צו לאמנעי, לזה דקדק ה' במאמרו ולא ליראה אותי ולשמור מנאחי שחכיה היראה להם ג כן לשמור ולא ישגו בזה מלד היראה: למען ייטב וגו' פירוש כי אומרו מי י וגו' פירוש לא ללד המועיל לאומרו"י א לאכבה הטוב להנאמר עליו:

אור בהיר

הטעם. קלה) הלא אמרו את מדבר אלנו ופיעשא שישמעו. קלו) ומה שפירשו שם ללרכיט שכונת הקב"ה הימה לדבר משה דוקא והס רק ישמעו והס לא רעו בזה אלא שידבר אליהם וא"כ מיאלט לשמוע מפי משה. קלו) עשייה מאן דכר שמה. משו שיאמר משה מועב שידבר אליהם ה' כדי שתקבלו עליכם. קלח) ומה טיבו של דיבור זה שמיאלט לשמוע מפי הגבו וללרכיט בפירוש אומרו ושמענו ועשינו נכון. קלמ) כשאל ממנו מי יתן, והנה בגמרא ע"ז שלפינו אינו כן אלא שישאל: וייעין שר

לְאֱהֲלֵיכֶם: כח ואתה פה עמד עמדי
 וּבְדַבְרָה אֵלַיךְ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה
 וְהַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר תִּלְמַדְם
 וַעֲשׂוּ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם
 לְרִשְׁתָּהּ: כט ושמרתם לעשות באשר
 צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתֶכֶם לֹא תִסְרוּ
 יְמִין וְשִׁמְאַל: ל בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוָּה
 יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲתֶכֶם תֵּלְכוּ לְמַעַן
 תַּחְיִיוּן וְטוֹב לָכֶם וְהֶאֱרַכְתֶּם יָמִים
 בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר תִּירְשׁוּן: ו * וזאת המצוה
 הַחֲקִים וְהַמְשַׁפְּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה

למשפטיכם: כח ואתה פה עמד עמדי
 בדברי ואמלל עמך את כל
 חקתה וקטמא ודינא ודינא די
 חפניו ויעבדו בארעא די אנא
 יהב להו לסידתה: ט ותמרון
 למעבד כמא די פקד ואלהבון
 יתבון לא חסבון ימינא ושמאלא:
 ל בכך ארעה די פקד ואלהבון
 יתבון תהבון בדי דתיחיון ויטב
 לבון ותורבון יומין בארעא די
 תירחון: * וזאת חקתה וקטמא
 ודינא די פקד ואלהבון

אור החיים

כח. ואתה פה וגו' פירוש לפי שלא עשו
 ישראל למשכ שלית לקבל פקדי כ'
 עד עתה, לזה כי גמר צדקם וקבעו שלית
 ואמר לו ואתה פה וגו' ואדבר אלך אח כל
 המלכות וגו' ואולי שנתכוון לומר שבהגיע
 המלכות מה למשכ כאילו נחלקה לישראל שכרי
 עשאוכו שלית, וכדין שלית האשכ לקבל קדושיכ
 שכיו שקבלם השלית כאילו צאו ליד האשכ כי ידו
 כידה כמו כן כשיקבל משכ המלכות כאילו קבלה
 ישראל, והוא אומר ואדבר אלך ובהגיע הדבר
 אלך אתה חודיעה להם ועשו אותה, והוא אומר
 חלמדם ועשו'':
 ל. בכל הדרך וגו' למען תחיון ועוד לכם
 והארכתם וגו' פירוש תחיון
 אריכות ימים בעולם הזה, ואומר ועוד לכם
 טובה עולם הבא, ואומר והארכתם וגו' שלא יגלו
 ישראל מעל הארץ לעולם, ולסדרת רבי יעקב

אור בדיר

אֱלֹהֵיכֶם לְלַמַּד אֲתֶכֶם לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ
 אֲשֶׁר אֲתֶם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
 לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשִׂמּוֹ
 אֶת־כָּל־חַקְתּוֹ וּמִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי
 מִצְוֶה אֹתָהּ וּבְנֶה וּבְנֶה כָּל יְמֵי
 חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יֵאָרְכּוּ יְמֶיךָ: ג ושמעו
 יִשְׂרָאֵל וְשִׁמְרַתְּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִטַּע
 לָךְ וְאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד בְּאֶרֶץ דְּבַו
 יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבֹו
 חֶלֶב וּדְבִשׁ: פ שש ד שמע ישרא
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד: ה ואתבו

לארעא יתבון למעבד בארעא די
 אתון עבדו תמן לסידתה:
 ב בדי דתרתם קדם ואלהב
 למעבד ית כל קטמא ופקודוהי די
 אנא חקתה את וברך וברך בך
 כל יומי חייך וברך דיתורבון
 יומיך: ג ותקבל ישראל ותמר
 למעבד די יטב לבון ודי חסבון
 לחרא כמא די מלי' ואלהב
 דאבהתך לב ארעא עבדא חלב
 ודבש: ד שמע ישראל ואלהב
 ית: ה ותירחם ית ואלהב בך

דש"י

כצורה ולא ללמוד ממני* (ד) ה אלהינו ה
 אחד. כי שהוא אלהינו עתה* ולא אלהי האומות*
 הוא אחד. להיות כי אחד (פסוק), שאומר (פסוק ב' י)
 כי הוא אחד. אל עמים שפה צרורה לקרוא כולם
 בשם ה', ושאמר (פסוק יד) ציוס הכוא יהיה כי אחד
 ושמו אחד: (כ) ואהבת. עשה דבריו מאהבה* אינו
 יסוד חסות. משה. נרמזין וסוד יתוה.

אור החיים
 ד. שמע ישרא' כי אלהינו וגו'. עטס כפל
 כי צ' פעמים ולא הספיק לומר על
 זה הדבר כי אלהינו אחד, נחכוון לב' דהרגות שיש
 לב', האחד שהוא אלהינו, וכו' שהוא אחד,
 והכוונה בזה כי אנו מקבלין אלהותו ויחבר עלינו

אור בדיר

לקט בדיר

וגו', אל משה רבינו חשב שאמר המגלות מעמד הנבחר
 כל מה שראו עיניהם תהיה, האהבה צוער בלגס לשמ
 קול אלהים חיים במסירת נפש: (א) פיי אינס מאמני
 ומכרים ומודים בו, ואמתו מיתדים אותו בכל העולו
 מעלה מטה וד' רוחות עד כדי כך שצמחה עמידים בו
 להחודע ולהגלות על אחדותו יתב, ודרוש זה ינא מאלו
 אלהינו ציננו ואמר שם הוי"ה צ' פעמים והיה די לומר
 אלהים אחד, ואין זה מבטא הפסוק שיעקר הכחוב נאמר לקבל עלינו על יסודו ואחדותו (רא"ם): (ב) רענו לומר
 האהבה מטה פריש, מדה היא, ומטה כלית על הפורה כולה שפעשה עבודתו במדת האהבה שהיא למעלה ממדת ירי
 ות' שם עטן נדקה ושומר שכן ומינס מפילין מה נפ"מ באיו מדה הוא עושה, לזה אמר אינו דומה וכו' שמי שמי

אור בדיר

שְׁלָמִים וְקָ רָכִים שֶׁמֶן עֵץ עֵינַם עַם פְּגָלָם שִׁיר הַשִּׁירִים לַפְּתָח בְּפָנִים מְפָנִים עֹמֵים . אִישׁ אִישׁ מִמְּלֻכָתוֹ אֲשֶׁר הָיָה עִמָּם . אִלֵּם כֹּל רֹדֵף הַכֶּסֶף לֹא מָלָא מַנְחָה וּמִדִּין לֹא מִתְקַרֵּר דַּעְתָּהּ כָּל אֶלֶם . הַיּוֹם מֵהַיּוֹם יֵלֵךְ הַרְסָה פֶּה מִדֶּךָ רֹדֵף נִפְדַּרְשָׁה וּמִדִּין דַּעְיָ אֲנִי הַפְּרָשִׁים וְהַסְּעִים לְדַבֵּר אַחֵר . וְהַסֵּם לֹא קָדַם לִלְבָּם לְהִיטֵם אֶחָד בְּחַדָּה יִגְשׁוּ חוֹסֵם זָר . וְהַסֵּם הַשְּׂמִימִים בְּמִקְוֵי מַלְכָּר עֵינֵי הַסֵּם אִלֵּם הַנֶּפֶשׁ וְהִיוּ מִהַפְּקִים בְּחַסֵּם . לְזֶה קָמְתִי מִרְעִיד וְדִרְכִי נִעְקָבִים הִסִּי אֲשֶׁר חָלַל יִתְבַּרְךָ הַפְּחָדִי וְהִיטֵם עַל נִיר וְנִיָּא וְרַבְרָבִים דְּאֶסְכְּרִי בַעֲלָמָא וְהָאֵקֶם נַעֲרֵי כֹל . הֵן קָלְמִישׁ הַסֵּם מִכֹּל דְּבָרֵי הַמַּפְרָשִׁים הַדְּפָסִים וְעַמְּפִי כִּי כֹל יִקָּר רַחֲמֵי עֵינֵי . וְהַמְּקִים הַהֲרָחָה וְהַהֲדָמָה הַכֹּסְמִי עוֹד טוֹק מִשְׁלֵי לְמַעַן כֹּוִיֵּף כִּי לְמַעַשְׂתָּהּ . וְגַם פֶּה חֲרִישׁ הִסִּי לְפָנִים . הַחַסֵּם עֲרָשִׁי הַמִּלְחָה הַמַּסְפִּיקוֹת וְעִדִּין נִלְוֵה הַקִּרְבָּל בְּשֵׁם מַצְוֹת צִיּוֹן וְכִי חֲזָרִי הַמִּלְחָה וְהַעֲנִין הַקִּרְבָּל בְּשֵׁם מַצְוֹת דָּוִד . וְהַפְּגָלָה הַסֵּם וְכַלְשִׁימִים מִשְׁמֵל הַסֵּם כִּי עַם הַמְּקָרָה כִּי לֹא הִכַּת חֲזָקָה עִם הַחֲזָק אֲשֶׁר מִלֵּךְ סַכְּסָף וְעַמְּשׁוֹק אִלֵּם אַחֲרֵי הַסֵּרֵד מִמֶּנָּה . וְהָאֵם גַּם הָאֵם לֹא זָז מִחֲבֻבָה וּמִנְפִישָׁה לְשׁוֹב אֵלֶיהָ לְשֵׁם עַמָּה כַּמֵּלֶךְ כַּמֵּלֶךְ יִבְרָא בְּמַסְפִּיקִים אֲחֵם אֵל אֲחֵם . וְכַל מֵאֲחֵר הַחֲלֵק מִפּוֹרֵשׁ יֵלֵךְ הַמִּשְׁלֵי מִיַּד אַחֲרָיו יֵלֵךְ נַחֲשׁ הַמִּשְׁלֵי . לְמַעַן יִשְׁרֵב לְחֵךְ הַסְּעִימָה וְיֵסֵם לְדַכֵּךְ עַמְּפִי . וְיֵסֵם הִי אִלֵּם עִמּוֹ :

אזהרה

מלבד אשר חקי המלכות ומשפטי המדינות סגור בעיני עמי עולה להדפיס שום ספר בלא רשות המחבר. הגני פורש האיסור על כל איש אשר ירים יד להדפיס ספר כזה או שום אחד ממשפטי הלשי רשומי או רשום בלי כתי :

מאיר ליבוש מלכים

וכעת נדפס ע"י הנהיג הירד נפתלי הערין בהרים סגור נ"י הערצאג מניעשחיעז אשר קנה הזכות מהגאון המחבר שליט"א, עפ"י החקים הגדולים, כפי שפר ינדפם בראש ספר ויקרא :

א א שיר השירים אשר לשלמה יא ישקני מנשיקות פיהו

רשי

(א) שיר השירים אשר לשלמה . שיר רשומי כל שלמה (דק"ל למה לא מייחסו אחר אצו כמו במש"ל וקבלת) האמורים בשיר השירים קדש מלך שהלגם שלו . שיר שהוא על כל השירים אשר נאמר להקב"ה מלך עמו ועמו כנסת ישראל . אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדאי כיום שניק בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים אמר ר' אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנפל בלחץ הים ונמנה לנחמס אמר לו הולא לי קך וקך טולת קך וקך טונין קך וקך מורסן וטליה לי ממוסה ג' וס' קראת אהם ממוסה ועמו' קך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שטלו יראת שמים וקב"ל של מלכותו : (ב) ישקני מנשיקות פיו . זה השיר אומרת נפיש בגלוסה ובאלמנטה מי יוסן וישקני הפלך מליצה שירי הנפש משל

א א (א) שיר השירים, שיר זה נחלק לחמשה שירים, שיר זה נחלק

הוא שיר שכלולים בו שירי שלמה, ספר בשיר הזה כי המלך שלמה אהב רעה אחת היפה בנשים ויסגרה בבית מלכותו וישם בנות ירושלים שומרים סביבה, אבל היא היתה אהובת ריע לרעה צאן במדבר, וברחה חמשה פעמים מהיכל המלך אל המדבר אל דודה, בארבעה פעמים הראשונים הושבה אל חצי המלך, ובפעם החמישי לא יכל לעצור בעדה, יצאה ולא שבה עוד, ובכל שיר ושיר יספר איך יצאה אל המדבר ונתחברה עם דודה :

בארבעה פעמים הראשונים התפשטה מן הגויה בעוד שלמה חי, ע"י שהל עליה הרח האלקי במראות אלקים ארבעה פעמים, ושבה בכל פעם אל הגויה כסור המראה, בעת התעוררו בנות ירושלים שרם כחות החוכמות משנתם, ובפעם החמישי יצאה ונפרדה מן הגויה עת נאסף שלמה אל עמיו, ודבקה באלהיה בצחור החיים לנצח, ובכל שיר ושיר יספר איך התפשטה מן החומר ונדבקה עם דודה פנים אל פנים :

השיר הראשון

נמשך עד קול דודי דופק (ב' ח') מספר אך באיזה אופן ברהה, ואיך נתחברה עם דודה, ואיך הושבה ע"י בנות ירושלים השומרות אותה :

(ב) ישקני, כדפס דהס, שמה חרשי הלח והחמה, והיא מרגש בו ע"י שמיז סגורים המבישים

הקוד שהיא החומר והגויה מנדיל בין הרעים הלהיות וכן דודה ויעה, והיא מרגשת בו ע"י שזן הורק וריחו הטוב, ומנקשם ישקני מנשיקות פיהו . ר"ל כי ישגם כנפש חסיה בשני דרכים . (א) מה שסגי מצורת דוד

א א (א) שיר השירים . לפי שלמה חקר שירים רבים במ"ש ויהי שירו ממשם ואלף (מ"א ה) לכן אמר בפתיחה הספר זה השיר כדאכתובנה והנעלה מכל השירים כמזוהים ללמה על כי הוא שיר ידועת יספר בו אם כל חוקק קשר אהבה בעם והנרן האמתי שנין סאל יתבד וכן עמו בית ישראל . והוא נמשל מן אהבה הנמרצת והרשן שנין החוסן והרשון אהב לעשר יסרנה געגועים כספרים זה מוז וילצה ע"י הוא דבור החמדו (ועם כי שאין הנמשל דומה אל כמל כל הלך פירי כסמיים אין כדך כלום . כי קן פה דרכי כמל כ"ם בו דברים טספים לישומו להיות מקבל על סגן לרשם חרשי בען) : (ב) ישקני . שמה סאל אסר א (שד"ש) 9

מבטג

7

מסורת המדרש
ד. בשעה ששמעו
ישראל אנכי רבו' ל"ש
כאן תחקטא.

לו ועכשו שלא הראנו כבודו ואת גדלו אין אנו מאמינים
לו לקיים מה שנאמר (תהלים קמג, ב) 'ואל תבוא במשפט
את עבדך'.

ד. רבי יודן בשם רבי יודא בר רבי סימון ורבי יהודה
ורבי נחמיה רבי יהודה אומר בשעה ששמעו ישראל
(שמות כ, ב) 'אנכי ה' אלהיך' נתקע תלמוד תורה בלבם
והיו למדים ולא היו משפחין באו אצל משה ואמרו משה
רבנו תעשה את פרוזביון שליח בינותינו שנאמר (שם שס,
טז) 'דבר אתה עמנו ונשמעה' (דברים ה, כב) 'ועתה למה
נמות ומה הננייה יש באבדה שלנו חזרו להיות למדים

היינו מאמינים לו — "לא היינו עושים עבודה זרה" (שם); ועכשו שלא הראנו — את —
כבודו ואת גדלו — ולא השמיענו את קולו — אין אנו מאמינים לו", "לפיכך עשינו לנו
אלהים" (שם מא, ג), אחרים". אלא, אמר הקב"ה, מה אעשה, הריני מראה להם דמותי ומדבר עמהם פה אל
פה" (שם), ולא היא להם מעתה פתחון פה בדין לאחר שיחטאו, לקיים מה שנאמר — בדברי
המשורר אל הקב"ה: "ואל תבא במשפט את עבדך, כי לא יצדק לפניך כל חיי", הקב"ה בא במשפט
עם בריותיו אחרי שאין לחוטאים כמה להצטרף, ואינו מעמיד צדיק בדין (יפ"ק ומ"ס), או שכך אומר
דוד לפני הקב"ה: אל תבוא עמדי במדת משפט כי במשפט אין כל חי אשר יצדק לפניך, וכפשוטו, ולא
אמר "כל איש" אלא "כל חי", לרמוז אל אותו הדור שראה את האלהים וחי, במתן תורה, ולא יצא
זכאי בדין לפני ה' (רז"י), שאפילו כן חטאו. ולכן, כאמור, מראש עשה ה' כדברם והופיע ונגלה אליהם.
וזהו שלמה אומר כאן: "ישקני מנשיקות פיהו" (וכבשמו"ר מא, שם. ועיי"ש), שכך בקשו ישראל בכואם
לסיני, לשמוע הרברים מפי ה' בנשיקות פיהו, "נשיקות" — שתיים, לראות את כבודו ולשמוע את
קולו.

ד. רבי יודן בשם רבי יודא בר רבי סימון — דורש את הפסוק הזה: "ישקני מנשיקות
פיהו", גם הוא במתן תורה, ובדרך אחרת, ורבי יהודה ורבי נחמיה — אומרים בשתי דרכים, רבי
יהודה אומר: בשעה ששמעו ישראל — בסיני את הדיבור הראשון מפי הקב"ה בכבודו
ובעצמו: "אנכי ה' אלהיך", נתקע תלמוד תורה בלבם, מחמת קול ה' המברך אליהם, והיו —
מאז ומעולם — למדים — דברי תורה — ולא היו משפחין, שהיו שומעים הכל מפי ה',
כראשונות (עיי' יפ"ק. ועיי' עיי' ועני"ס), אלא מאחר שבשמעם את הדברות מפי ה' פרחו נשמתם, ולכן —
באו אצל משה ואמרו: משה רבינו, תיעשה את פרוזביון, שליח — רובר — בינותינו,
שנאמר — בפרשת מתן תורה: "וכל העם רואים את הקולות ... ויאמרו אל משה דבר אתה עמנו
ונשמעה, ואל ידבר אתנו אלהים פן נמות", ומשה בסוף הארבעים שנה אומר שכך אמרו: "הן הראנו ה'
אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קולו שמענו ... ועתה למה נמות ... קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה'
אלהינו, ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלינו ושמענו ועשינו", וכלומר, ומה הננייה יש באבדה

מסורת המדרש
אמרו מה משה ב"ד
עובר ל"ש ישעיה העט.
ירמיה שז, משלי תחקט.

ושוכחים אמרו מה משה בשר ודם עובר אף תלמודו
עובר מיד חזרו באו להם אל משה אמרו לו משה רבינו
לואי יגלה לנו פעם שניה לואי ישקני מנשיקות פיהו
לואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה אמר להם אין
זו עכשו אכל לעתיד לבוא הוא שנאמר (ירמיה לא, לב)
'נתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה'.

7 רבי נחמיה אמר בשעה ששמעו ישראל (שמות כ, ג) →
לא יהיה לך נעקר מלבם יצר הרע באו אצל משה אמרו
לו משה רבינו תעשה את פרוזביון שליח בינותינו שנאמר
'דבר אתה עמנו ונשמעה' 'ועתה למה נמות' ומה הננייה

שלנו — מן העולם, כמותנו! ומה נאמר שם מיד שמשה אומר להם: "וישמע ה' את קול דבריכם ...
ויאמר ה' אלי ... לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה
והחקים והמשפטים אשר תלמדם", אלא שמאז — חזרו להיות למדים — מפי משה —
ושוכחים, ושוב — אמרו: מה משה בשר ודם עובר — וכלה, לכן — אף תלמודו —
שאנו שומעים מפיו — עובר — ונשכח, ולכן — מיד חזרו באו להם אל משה, אמרו לו:
משה רבינו, לואי יגלה לנו — הקב"ה — פעם שניה — ללמדנו תורתו מפיו אל פינו,
כדברות, לואי: "ישקני מנשיקות פיהו" — עוד, כנשיקות הראשונות, וכלומר, לואי יתקע
תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה, שהסכימו להכנס לספק מיתה ובלבד שלא לשכוח התורה (יפ"ק),
אמר להם — משה: אין זו — נכונה להיות — עכשיו, אבל לעתיד לבוא — לימות המשיח
— הוא — מחקיים, שנאמר — בהבטחת ה' בפי נביאו לאז: "אחרי הימים ההם, טאם ה', נתתי
את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה", שכך "אמר הקב"ה: בעולם הזה ישראל למדים תורה מבשר
דם, לפיכך משכחין אותה, שניתנה על ידי משה, שהיה בשר דם, וכשם שבשר דם עובר כך לימודו עובר ...
אבל לעתיד לבוא אין ישראל למדים אלא מפיו של הקב"ה, ... וכשם שהאלהים חי וקיים לעולם כך לימודו
מה שלמדים ממנו אינם שוכחים לעולם" (יל"ש ישעיה תע"ט).

רבי נחמיה אמר: בשעה ששמעו ישראל — בסיני את הדיבור השני מפי הקב"ה בכבודו
ובעצמו: "לא יהיה לך אלהים אחרים על מני", נעקר מלבם יצר הרע, שכן "איזהו אל זר" שיש
בגופו של אדם, הוא אומר: זה יצר הרע" (שבת קה, ב). והיה יצר הרע בטל מהם אם היו שומעים הכל מפי
ה' כבראשונות, אלא מאחר שבשמעם את הדברות מפי ה' פרחו נשמתם, ולכן — באו אצל משה,
אמרו לו: משה רבינו, תיעשה את פרוזביון, שליח — רובר — בינותינו, כמו —
שנאמר — בפרשת מתן תורה: "וכל העם רואים את הקולות ... ויאמרו אל משה, דבר אתה עמנו
ונשמעה, ואל ידבר אתנו אלהים פן נמות", ומשה בסוף הארבעים שנה אומר שכך אמרו: "הן הראנו ה'
אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קולו שמענו ... ועתה למה נמות ... קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה'
אלהינו, ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלינו ושמענו ועשינו", וכלומר, ומה הננייה יש באבדה

יש באבדה שלנו מיד חזר יצר הרע למקומו חזרו על משה ואמרו לו משה רבנו לואי יגלה לנו פעם שני הלואי ישקני מנשיקות פיהו אמר להם אין זו עכשו אבל לעתיד לבוא הוא דכתיב (יחזקאל לו, כו) והסירתי את לב האבן מבשרכם.

מסורת המדרש
אבל לעתיד לבא הוא קה"ר ב. א. יל"ש שם. אבל לע"ל והסירותי לב האבן שמור"ד מא. ה. ויקיר בו. ד. לה. ה. דכ"ר ב. ל. ובניש. ראה להלן ג. יא.
ה. משל למלך עיין שמור"ד לט. ובניש. במ"ד ב. ג. להלן פ"ב, ד. אד"ר נצטווה על ז' מצות ראה סנהדרין נו. נט. תוספתא שם פ"ח. ע"ז טז: ב"ר טז, ה. כד. ה. לר. ח. שמור"ד ל. טו. במ"ד יד. יב. רב"ר א. כא. ב. כה. קה"ר ג. יא. תנחומא יתרו ג. כי תבא ג. תני יתרו ב. שרי"ט א. מר"מ לא. פרח"כ פ"ב ק: סע"ר פ"ה. יל"ש כראשית כב. יתרו רעב. תהלים תריג. תרג' משלי תתקסד. כאן תתקפא. עיין מכילתא יתרו בחדש פ"ה.

ה. רבי עזריה ואמרי לה רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא ורבנן רבי אלעזר אומר משל למלך שהיה לו מרתף של יין בא אחד אורח ראשון מזג לו את הכוס ונתן לו ובא השני ומזג לו את הכוס ונתן לו פיון שבא בנו של מלך נתן לו המרתף כלו כף אדם הראשון נצטווה על שבע מצות הדא הוא דכתיב (בראשית ב, טז) ויצו ה' אלהים על

שלנו — מן העולם, במותנו! ומה נאמר שם מיד שמשה אומר להם: "וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי, ויאמר ה' אלי ... לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר תלמדם", אלא כי — מיד חזר יצר הרע למקומו, ולכן — חזרו על משה ואמרו לו: משה רבינו, לואי יגלה לנו — הקב"ה — פעם שני — ללמדנו תורתו מפיו אל פינו, כבדברות, הלואי: "ישקני מנשיקות פיהו" — עוד, כנשיקות הראשונות, ובדבקנו בו יוסר יצר הרע מקרבנו. שהסכימו להכנס לספק מיתה ובלבד להסיר יצה"ר מקרבם. ומשה — אמר להם: אין זו — נכונה להיות — עכשיו, אבל לעתיד לבוא — לימות המשיח — הוא — מתקיים, דכתיב — בהבטחת ה' כפי נביאו לאז: "והסירותי את לב האבן מבשרכם", "לעתיד לבא אני עוקר מכס יצר הרע" (שמור"ד מא, ז. ע"יש), שהוא קרוי "אבן", והוא בטל מן העולם (סוכה נב. ועיין בהערה).

ה. ודרוש עוד: "ישקני מנשיקות פיהו", ועל מתן-תורה, וכאשר — רבי עזריה, ואמרי לה — על שם — רבי אלעזר ורבי יוסי ברבי חנינא ורבנן — אמרו, רבי אלעזר אומר; משל למלך שהיה לו מרתף של יין — מלא יינות טובים, בא — אליו אורח — אחד, אורח ראשון, מזג לו — המלך מיינות מרתפו — את הכוס ונתן לו, ובא השני, ומזג לו את הכוס ונתן לו, וכן לכל אורח ואורח, כוס של יין בלבד, כיון שבא בנו של מלך — זה עצמו, נתן לו — המלך לבנו את — המרתף כולו; כך, "מרתף היינות הטובים" זו התורה ומצוותיה (כדלהלן ב, ד.). של "המלך", מלך מלכי המלכים, הקב"ה (עי' שמור"ד ל, ט.), וכשבא לעולם — אדם הראשון נצטווה — מפי ה', ממצוות תורת ה' — על — "שש מצוות" (יל"ש כאן, תתקפ"א, ועי' בב"ר טו, ה. ובהערות בסוה"ס), ראשונות בלבד מן — שבע מצוות — "בני-נח", שכל בני אומות העולם מצווים עליהם למן נח והלאה: "על עבדה-זרה" — שלא לעבדה, ועל "ברכת" השם (בלשון הפוכה ונקיה) שלא לעשות כן, ועל הדינים — להושיב דינים ולדון את העובר על מה שנתחייבו וקיבלו עליהם בני-אדם (ועי' הערה בסוה"ס בב"ר שם), ועל שפיכות-דמים — שלא להצות אדם, ועל

האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכלי ויצו' זו עבודה זרה היך מה דאת אמר (הושע ה, יא) 'כי הואיל הלך אחרי צו' ה" זו קללת השם שנאמר (ויקרא כד, טז) 'ונקב שם ה' מות יומת' 'אלהים' אלו הדיינים שנאמר (שמות כב, ח) 'עד האלהים יבא דבר שניהם' 'על האדם' זו שפיכות דמים דכתיב (בראשית ט, ו) 'שפך דם האדם' 'לאמר' זו גלוי עריות דכתיב (ירמיה ג, א) 'לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו' 'מכל עץ הגן' זה הגזל דכתיב (בראשית ג, יא) 'המן העץ אשר צויתיה' נח נתוסף לו אבר מן החי

מסורת המדרש
נח נתוסף לו אבר מן החי סנהדרין נט. כ"ד לר. יג. יל"ש נח סא.

גילוי-עריות — אשת-איש, זכר, ובהמה, ועוד כמה קרובות (ועי' בסנהדרין נח), ועל הגזל — שלא לגזול רכוש או נפשות, בכל דרך גזל ועושק, וכמו — כל האזהרות האלו — בפסוק אחד" (בב"ר ב, כד.), הם נדרשים ורמזים, הדא הוא דכתיב — זהו שאמר הכתוב בפרשת אדם הראשון: "ויצו ה' אלהים על האדם לאמר, מכל עץ הגן אכול תאכל", ודרוש (עיין בב"ר שם): "ויצו" — זו עבודה-זרה — שצוהו ה' עליה שלא לעבדה, ושכן מצאנו לשון "צו" בעבודה-זרה, היך מה דאת אמר — כמאמר הכתוב: "כי הואיל הלך אחרי צו", מפני שהסכים עם ישדאל, מעשרת השכטים, ללכת אחרי הצו של ירבעם, לעבוד ע"ז — על כן באה עליו צרת גלותו; "ה'" — זו קללת השם — שצוהו על שם ה', לכבדו ולא לזלזלו בו, וכמו — שנאמר: "ונקב שם ה' מות יומת", הרי ציווי על "ברכת" ה', שצוה הקב"ה על האדם; "אלהים" — אלו הדיינים — שצוהו ה' למנותם, ולדון המחויבים, ששם "אלהים" הוא כינוי לדיינים (שהם שולטים בכוח על העם), וכמו — שנאמר — בפרשת בעלי דין: "עד האלהים יבא דבר שניהם" — אל הדיינים יביאו בעלי-הדין את דבריהם; "על האדם" — זו שפיכות דמים — שצוהו ה' שישמור על קדושת האדם וכבודו, שלא להרגו, וכמו — דכתיב: "שופך דם האדם, באדם דמו ישפך" — רוצח ששפך דם האדם, ישפך דמו כידי אדם, בבית דין של מטה (עי' תרגום אונקלוס שם), תהו שצוהו ה' על "האדם" — על דין רציחה; "לאמור" — זו גילוי עריות — שצוהו ה' על איסור אשת-איש, ועוד, וכמו — דכתיב: "לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו", וגו' — הנביא אומר לישראל, הדי המגרש את אשתו אסור לקחתה שוב אם נשאת לאחר, ואתם עוזבים את ה' לעבוד עבודה-זרה, ואיך תשובו אל ה'! הרי לשון "לאמור" בעריות (ואף שאין מדובר כאן באיסור אשת-איש, רק "במחזיר גרושתו מנשיאתו", שאינה אסורה לבני נח, מכל מקום מעריות דיבר הכתוב. תוסי' סנהדרין נו: ד"ה לאמר); "מכל עץ הגן אכול תאכל" — "ולא מן הגזל", הרי — זה — אשר הוא "מצוה אתו על" (בב"ר שם) — הגזל, שלא לגזול, רק לאכול מן המוכן לו לקחת ולזכות בהיתר מן ההפקר, כעצי אותו גן, והרי זה מפורש מן המקרא עצמו, ולא כשאר הדברים שאינם אלא בדרשות גזירה-שוה, וכמו — דכתיב — שם בענין שהקב"ה דן אותו במיתה על אותו עוון, כשעבר עליו ואכל מעץ שנצטווה שלא לאכול ממנו, ואומר לו: "המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת" — בגזל (רו"י). הרי שש מצות לאדם הראשון.

וכשבא — נח, נתוסף לו — עוד "אחת" (שמור"ד ל, ט. ע"יש), אבר מן החי — שלא

מסורת המדרש
ד"א גם במדעך מלכו
של עולם וכו' ליש
כאן חזקו וכו' עו.
הטוב אשר דברו
שהשיר פ"ב (יד) ה'
פ"ד. ה הטבה כהטבת
נרות ע"ן וזהו ח"א ע'
רמז: ח"ג קמט. ד.

כך כתיב (שם יח, א) 'פיום הציל ה' אותו מכף פל איביו ומיד שאול' באותה שעה אמר דויד לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אל תעלה אותו עלי זדונות אלא שגגות הדא הוא דכתיב (שם ז, א) 'שגיון לדוד'.

דבר אחר גם במדעך מלך אל תקלל מלכו של עולם אל תקלל ויבחדרי משכבך אל תקלל עשירי עשירו של עולם כי עוף השמים יוליך את הקול' אמר רבי לוי יש קול יוצא לטובה ויש קול לרעה לטובה (דברים ה, כה) 'וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי' אמהו 'היטיבו אשר דברו' רבי חי'א בר אדא ובר קפרא חד אמר הטבה כהטבת נרות וחד אמר הטבה כהטבת הקטרת' יש קול

הכי — לא כך כתיב — בשירת הודיתך לפני: "לדוד... אשר דבר לה' את דברי השירה הזאת, ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו ומיד שאול"? מיד — באותה שעה אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם, אל תעלה אותו עלי — את החטא הזה כוונתו בין — זדונות, אלא — כשגגתו בין — שגגות, שבשגגה אמרתי כן (בקה"ק שם), הדא הוא דכתיב — זהו שאמר הכתוב אחרי הפסוק 'יבושו ויבהלו מאוד כל אויבי' מיהו: 'שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן ימיני', ואין 'בן ימיני' שכימו דוד אלא שאול, שמכני בנימין 'בן איש ימיני' (ש"א ט, א-ב עיי"ש), אלא שהוא קורא לו כאן 'כוש' בדרך מליצה, 'מה כושי משונה — ככיעור — בעורו אף שאול משונה — לנו — במעשיו' (מו"ק טו, ג). והוה שדור מחלל ומבקש סליחה על אשר בשירתו לה' דיבר על שאול שלא כהוגן.

דבר אחר: 'גם במדעך מלך אל תקלל' דרוש ופרש מעתה 'במדעך' — בדעתך ומחשבתך בהרהור לבך, וכפשוטו: 'מלך אל תקלל' — מלכו של עולם — 'אל תקלל', זה הקב"ה; 'ובחדר משכבך אל תקלל עשירי' — עשירו של עולם, זה הקב"ה (וכדב"ר ב, ד); 'כי עוף השמים יוליך את הקול' — כאשר — אמר רבי לוי: יש 'קול' יוצא — מפי ישראל ונעשה להם עליו דין — לטובה ויש 'קול' — שנעשה להם עליו דין — לרעה: 'לטובה' — במתן תורה, כשיראו ישראל בשמעם קול ה' ואמרו למשה שידבר הוא אליהם מפי ה' וישמעו, ונאמר שם שמשו מספר הדבך לישראל בסוף ארבעים שנה ואומר: 'וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי, ויאמר ה' אלי שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אלין היטיבו כל אשר דברו, מהו — משמעו של האמור — 'היטיבו כל אשר דברו', מה ההטבה שעשו. בכך לפני הקב"ה, רבי חי'א בר אדא ובר קפרא — פידשו הדבר, חד אמר (הוא רחבי'א קה"ק, שם): הטבה — עשו בכך לפני הקב"ה — כהטבת נרות — שבמקדש, וחד אמר (הוא ב"ק, שם): הטבה כהטבת הקטורת — שבמקדש, שהרי מצאנו כאן 'הטבה' ומצאנו 'הטבה' בנרות המקדש המתכרת בפרשת מזבח הקטורת (שמות ל, ז): 'והקטירו עליו אהרן קטורת סמים בבוקר בבוקר בהיטיבו את הנרות וקטירונה', והרי שהיתה זו הטבה לנחת רוח לפניו כהטבה זו או זו: 'יש 'קול' לרעה', כמו שהיה

מסורת המדרש
נשבעתי באפי ו
אני חגיגה י, טו
ק"ו ירושלמי ה'
פ"א ה"ח נרות
היא, סנהדרין פ"ו

לרעה (שם א, לד) 'וישמע ה' את קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר' אמר רבי תחליפא אמר הקדוש ברוך הוא להם הוא קצפון ולי מה אני קצפון (תהלים צה, יא) 'אשר נשבעתי באפי נשבעתי באפי וחזור אני בי (שם שם, שם) אם יבאון אל מנוחתי למנוחה זו אינן באים אכל באים הם למנוחה אחרת רבי לוי בשם בר קפרא אמר משל למלך שפעס על בנו וגזר עליו שלא יכנס עמו לפלטין מה עשה המלך עמד סתרה ובניה והכניס את בנו עמו לפלטין נמצא מקיים שבועתו ומכניס את בנו אמר הקדוש ברוך הוא 'אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי למנוחה זו אין באין אכל באין למנוחה אחרת

בתלונת בני ישראל על ה' במעשה המרגלים, כאשר משה מספר להם בסוף ארבעים שנה ואו: 'וישמע ה' את קול דבריכם ויקצוף וישבע לאמר, אם יראה איש באנשים האלה... את ה' הטובה אשר נשבעתי לאבותם', וכאשר — אמר רבי תחליפא: כך (ע"ר ד"ח) — אמר הקב"ה להם: הוא קצפון, על החוטאים בא קצף, שכן הם חטאו ועזרו הקצף על עצמם, ולי — בכני ובצעמי — מה, אני קצפון?! אין קצפון לפני, והו: 'ויקצוף וישבע', כשם שאין קצפון ל זה שבועה באה מתוך 'קצפון' זה, כך 'מי איכיר ה' (כ"ב), השבועה סופי להתירה ולכטלה, שהמסודר אומר מפי ה': 'ארבעים שנה אקוט בדוה ואמר עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי א נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי', על דוד המדבר שעכבו הקב"ה ארבעים שנה עד שיקום ד הבא אחריו מפני שתעו ולא הכירו בדרכי ה' הנסיים עמהם: להורישם את הארץ נשבע להם בסופו יבואו הם אל ארץ מנוחתו, וכלומר, נשבעתי באפי וחזור אני בי, 'לפי שמחמת אפי ולא מ מיושבת נשבעתי' (רש"י בחגיגה י, ג), והגם שבסופם לא נכנסו לארץ, כאשר נשבע, מכל מקום השב היתה גם שלא יהיה להם חלק לעולם הבא, שלא יבוא גם 'לארץ החיים' הנצחית, ואת זו התיר הקב"ה לדברי האומר שדוד המדבר יש להם חלק לעולם הבא (בסנהדרין קי: עיי"ש); והו שהמע אומר כאן (מתוסי בחגיגה שם, בד"ה 'באפיי'): 'אם יבואון אל מנוחתי', למנוחה זו — ל ישראל — אינן באים, אבל באים הם למנוחה אחרת — לעולם הבא, וכאשר — רבי בשם בר קפרא, אמר: משל, למלך שפעס על בנו וגזר עליו שלא יכנס עמו לפלטין לארמון שלו, וכשנכמרו רחמיו על בנו ובקש להיות עמו בפלטין — מה עשה המלך, עמד על הפלטין הזה שנשבע עליו, סתרה ובניה — סתרו וחזרו ובאו, והרי שוב אינו אותו הפל והכניס את בנו עמו לפלטין — החדש, נמצא — שהוא — מקיים שבועתו ומכניס בנו, וכמו — כך אמר הקב"ה: 'אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי', למנוחו — שבעולם הזה — אין — הם — באין, אבל באין — הם — למנוחה אחרת — ל הבא המחודש שיקום תחת העולם הזה, ועל כן, לא יערער ולא יתרעם אדם על מדותיו של ה' ית: כאמור, 'כי עוף השמים יוליך את הקול':

אמר כהעצת הנרוה. והוא המור מאד. וי"ל ידוע בשעה
 שעמדו ישראל על הר סיני פסקה זרהמחן [שנה קמ"ו
 ע"א], ופנים בפנים דבר ה' עמהם ונחקדשו יותר ממלאכי
 השרת, ואז חין חידוש כ"כ שהיה להם התשוקה כ"כ גדולה
 נחורה עד שהקדימו נעשה לשמע, אבל אח"כ בלכהם
 מהר סיני נשוב לאהליהם ולעסקיהם נקל הוא מאד שיפנו
 ממדריגתם להיות כאנשים פשוטים, והנה המנורה כג
 זמן שהיא דולקת מאירה אבל אם אינה דולקת חושך הוא
 כבדאשונה. וזה שאמר הקב"ה אחר שאמרו קרב אתה
 ושמע וגו' ושמענו ועשינו וישמע ה' את קול דבריכם
 ויאמר היעיצו כל אשר דברו, היינו כהעצת הנרוה כל
 זמן שדולקין מאירין ה"ה כל זמן שעמדו לפני הר סיני
 היעיצו דברים, אבל מי יתן והיה לבצם זה להם ליראה
 איהו כל הימים, היינו לך אמור להם שובו לכם לאהליכם,
 ש"ה"כ גם כאשר יהיו צאהליהם ויהעסקו בעניניהם
 יראו אחי.

היטיבו אשר דברי, במדרש [ויק"ר ל"ב ב'] כהעצת
 קטורת. ו"ל בקטורת היה חלבה מרמז על
 פושעים וריחו רע, אבל מעורב עם סממני קטורת היה עולה
 נה' לריח ניחוח, וחז"ל (כריתות ו' ע"ב) דרשו מזה כג
 העניח שאין זה מפושעי ישראל אינה העניית. והנה צמתן
 תורה היה ג"כ מי שלא רצו לקבל התורה, כדאיתא בספרים,
 רק בעלו במיעוטם, ואמרו הכל כל העם קול אחד נעשה
 ונשמע. וזה היעיצו כל אשר דברו, היעיצו בזה שנתערבו
 עם הליצור לומר נעשה ונשמע שכולם אמרו כך, ועי'
 זה יש להם זכות ג"כ בקטורת, שעולה חלבה לריח ניחוח,
 יען שהוא בהערובות, אבל מי יתן שהיה לבצם זה להם
 ליראה אחי גם בלב, וק"ל.

מי יתן והיה לבצם זה להם ליראה אחי כל הימים. [עיין
 שיר מעון ויקרא ל"ה ב' ד"ה ועפ"י].

ושונתם לנייך. אמרו חז"ל בחגיגה [ע"ו ע"ב] אם הרב
 דומה למלאך ה' תורה יבקשו מפיחו ואם לאו
 לא. וי"ל הו"ל אם הרב הוא כמלאך ה'. וי"ל אם הרב
 באמת מלאך ה' הוא אז לא יכולים לקבל לימוד מפיחו,
 כי אם הוא כמלאך התלמידים לא ישיגו ולא יבינו למודו,
 ורק אם הוא דומה ולא ממש כמלאך ה' אז תורה יבקשו
 מפיחו.

ודברת צם. דרשג חז"ל (ילקוט רמז תהמ"ב) ולא
 בדברים בעלים. הנה הרמב"ם צה' דעות [פ"ד
 הע"ו] כתב לפרש הכתוב שומר פיו ולשונו שומר מלואו

ויש ליישב דלכאורה יל"ד צפ' משפטים [כ"ד ז'] כתוב
 נעשה ונשמע, נעשה החלה, ופה כתוב ושמענו ועשינו,
 שמועה החלה. הנה ידוע דמלווה ועושה גדול מאינו מלווה
 יען כי ילרו הרע מהגדול להסיתו שלא לעשותו, וזה ו"ל
 ישראל היו רוצים לעבוד הקב"ה בצחינת שניהם, אינו מלווה
 וגם מלווה, לכן אמרו החלה נעשה, היינו בלי ליווי (אה
 אשר השיגו משכלם, כמו שהשיג אברהם אינו התורה קודם
 מ"ה * כדאיתא בקידושין פ"ב ע"א) ואח"כ ונשמע, ליווי
 של הקב"ה, ונעשה ג"כ כמלווה ועושה. והנה אמרו
 ישראל מה שהקב"ה יאמר למשה לבד יום היום מלווים
 בזה אעפ"כ ישמעו ויעשו (כגון פלפולה של תורה שלא
 ניתן רק למשה והוא מסרם לישראל כדאיתא בנדרים ג"ה
 ע"א). וזה קרב אתה ושמע את אשר יאמר ה' אלוקינו
 סתם, היינו את אשר יורה אהינו, ואת מעלמך הדבר אלנו
 את אשר יאמר ה' אליך ושמענו ועשינו מרוננו הטוב.

והנה זה העבודה בולר טוב לבד, שאינו מלווה בו ועושה
 רק מלד הילר טוב המביאו לזה, והמלווה ועושה
 עובד גם בהלכה"ר שכובש אהו, והילר גרם שיעבוד ביהר
 שאת ופיו. והנה חז"ל דרשו סוף מס' ברכות [כ"ד ע"א]
 בכל לבבך בשני ילרים ילר הרע וילר טוב. וזה אמר הקב"ה
 מי יתן והיה לבצם, בשני ביהי"ן, דמרמז לפי מה שפירשנו
 על שני ילרים, היינו בצחינת אינו מלווה וצחינת מלווה.
 והנה מלינו בדבר אחד שיכולים לעבוד הקב"ה במלוה אתה
 בתורה מלווה ואינו מלווה, כגון נזירות שאינו מלווה נקבל
 על עננו, ואח"כ כאשר קבל מלווה הוא, (דנדרים הוב כנדרי
 רשעים, דכל הנודר כאילו בנה במה, עיין נדרים ע' ע"א,
 וכנדבותה נדר בנזיר, יען שפחו ילרו עליו נדר בנזיר, כדאיתא
 שם בגמ' שזה נזירות לשם שמים ואהוב להקב"ה), לכן כל
 ימי נזרו קדוש הוא לה', וזה העיצו כל אשר דברו, להיות
 בצחינת מלווה ואינו מלווה ועושה יתך.

והנה נע"ל כתיב (יחזקאל ל"ו כ"ז) ועשיתי את אשר
 בחקי תלכו, ה"כ חין עוד זכות וחובה, כדאיתא
 ברמב"ן צפ' לנבים על פסוק ומל ה' אלוקיך את לבבך, ועוב
 יותר שאנחנו מעלמנו נכבוש ילרנו לעבוד להקב"ה וזה
 מי יתן והיה לבצם זה להם, שמעלמם יגרמו לירא אחי
 כל הימים.

7 ← היטיבו כל אשר דברו מי יתן והיה לבצם זה להם ליראה
 אחי כל הימים. במדרש [ויק"ר ל"ב ב'] חד מ"ד

* מרן הארי"ד בזה בדברים מתוקים בשיר מעון שמות פ"ט א'
 ד"ה וימי הפורים.

ליעקב בא נא אל שפחתי ואבנה גם אנכי ממנה (בראשית ל, ג) ר"ל מה"א שלה, אך לכאורה קשה לפי מה דאיתא בזה"ק על המ"ם סתומה מלסרבה המשרה (ישעיה ט, א) שרומזת למסע הדגלים שנטיעתן היה כמין מ"ם סתומה שיש לה ארבע דפנות דהיינו ב' דגלים כמין ד' וב' דגלים השניים כמין ד' מהופכת ובאמצע היה מחנה שכינה שהוא הארון וכל כליו ומחנה הלויים. א"כ לפ"ז היה לו להמ"ם סתומה מאברהם לחופף עליהם באויר שהיא מרומזת למסע הדגלים והה"א תכתב על המפה. אך התירוץ ע"ז הוא שהשי"ת לא רצה להזכיר על בניו הנעימים שום שם של קללה ח"ו וכשהיה כתוב על מפה הד' ה' מאברהם והק' מיצחק והב' מיעקב היה משמעות קב"ה שהוא ח"ו לשון קללה. ע"כ היה מההכרח שהה"א תפרח באויר והמ"ם תכתב על המפה:

ובזה יבוא המדרש איש על דגלו באותות אל תקרי באותות אלא באותיות. לבית אבותם, דהיינו שיכתוב על מפות הדגלים האותיות מאבות הקדושים כנוכר לעיל. ואז כאשר ראה בלעם הרשע שהה"א פורחת באויר כדי שלא יהיה נקרא קב"ה לפיכך אמר בלעם מה אקוב לא קב"ה אל. והבן כ"ז:

פרשת קרח

כאשר דבר ה' ביד משה לו. הנה להבין הלשון ביד משה, היה לו לכתוב כאשר דבר ה' אל משה. וא"י בתקוני הזה"ק שרטוטי ירדין על הידים נרשם כל מעשה איש ותחבולותיו. ומשה רבע"ה היה לו כ"כ הזדככות הגוף עד שכל התורה היה רשום בשתי ידיו תורה שבכתב ותורה שבע"פ. ואם לא היו בני ישראל חוטאים בעגל לא היה צריך משה רבינו לקבל הלוחות כי על שני ידיו היה נרשם כל התורה כולה. וזהו פ"י הפסוק כאשר דבר ה' ביד משה. שכל דבורי ה' היה נרשמים על יד משה. ואם היה נרשם התורה על ב' ידיו של משה לא היה כח להסטר אחרא לעולם. אך מחמת חטאת ישראל.

היו ידי משה כבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו (שמות יז, יב). פ"י היה צריך ליקח אבן היינו הלוחות תחתיו פ"י תחת הידים. ואהרן וחור תמכו בידיו מזה אחד ומזה אחר. פ"י שהיו צדיקים גדולים ורצו בהזדככותם לסמוך ידי משה מזה אחד ומזה אחר פ"י שהיה נרשם על שתי ידיו שתי תורות תורה שבכתב ותורה שבע"פ. אך מחמת התגברות החטא היה צריך לקבל הלוחות. והיו ידיו אמונה עד בוא השמש. פ"י עד שיבוא הגואל ב"ב כמאמר הכתוב (תהלים עב, יז) לפני שמש יגון שמו ואז כל התורה יהיה נרשם ע"ז משה. ויעביר ה' את רוח הטומאה מן הארץ ומלאה כל הארץ דעה. וזהו כשחלה ר' אליעזר אמר אוי לכם שתי זרועותי שהם כשני תורות (סנהדרין סח.). שהיה לר' אליעזר כ"כ הזדככות הגוף עד שהיה שני זרועותיו שני תורות כנ"ל. והבן:

פרשת בלק

לעשות קטנה או גדולה. לכאורה תיבת גדולה מיותר, גם להבין לשון המליצה מה שלא כתוב טובה או רעה כדלקמן. הענין הוא כך, כי יש ב' מיני נצחון בין השונאים, א' כאשר האחד יפול ממעמדו הגם שהשני לא יהיה לו שום עלייה עכ"ז יש לו נקמה ונצחון מה שהודר גאונו. ויש אשר לא יגיע לו שום היוזק כ"א האחד יתעלה למעלה יותר גדולה בשגם השני לא הורד מכבודו עכ"ז יש לזה נקמה ונצחון כי הוא עלה למעלה. וזהו לעשות קטנה היינו לעשות נצחון להקטין צד אחד, או גדולה להגדיל צד אחד. כי ה' הוא המשפיל גאים ומגביה שפלים עדי מרום:

הן עם לבדר ישכון. ע"פ מ"ש בכתבי האר"ז"ל כי יש ב' בחי' שפע, א' נק' אל"ר"ד היא היורדת בחסד א"ל ואין נבדקין למונות כ"א כל הפושט ידיו נותנים לו, וזה אל"ר"ד שפע החסד. והשני נקרא מיד"ד הוא השפע אשר בודקין מקורם אם הוא ראוי לכך וזה מ"י ר"ד שבודקין מי המקבל השפע. וז"פ הפסוק הן עם לב' ר"ד

ישכון. היינו ב' בחי' ד"ד היינו השפע ישכון כי יהיו דבוקים בחסד אל ויהיה ראוי למשון שפע ברכה. ואז אצל הגוים עשה מצירוף אל, תיבת ל"א. כאשר יזכרו ויתנו אל לבם כי מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה אז הכל כאפס ואין. וזה ובגוים לא יתחשב וכל הגוים כאין נגדך והן איים כדק יטול במהרה בימינו א"ס:

פרשת מטות

והרמות מכס וגו' אחד מחמש מאות. כבר ביארתי זה לעיל במקומו ועוד יש לאלוה מילין, שציוה להם הבור"ה ליתן אחד מן ת"ק כי הם הלכו לנקום נקמת ה' צבאות. וצבאות' הוא תצ"ט כאשר ביארנו לעיל. ולכך לקחו מן ת"ק חלק אחד ונשאר להם כמנין צבאות. וגם כי לא נפקד מהם איש. וזה היה מחמת שהיו נאחזין ונרבקין בבחי' שורשם בארץ החיים שהוא מהלך חמש מאות שנה. והבן:

וימסרו מאלפי ישראל וגו'. מאי לשון וימסרו. אכן הענין הוא, כי ה' אמר נקום נקמת ב"י ומשרע"ה לא רצה שינקמו ב"י נקמת עצמם רק אמר לנקום את נקמת ה' במדין. לזה אמר "החלצו" מאתכם היינו שתוציאו א"ע מלנקום נקמתכם. והנה כאשר לזה צריך להיות צדיק וחסיד שיהיה כוונתו רק לכבוד ה'. וכל אחד מישראל הסתיר א"ע לאמר מה אני נחשב לקנא לכבוד ה'. והחברים מב"י אשר ידעו על איש אחד שהוא ירא ה' באו אל משה והגידו לו שזה הוא צדיק גמור. ע"כ אמר הכתוב לשון וימסרו הוא לשון מסירה כאדם המלשין על חברו נקרא מסור:

גם שמעתי מאיש הלז ששמע מזקני בעהמ"ח זצלה"ה רדוש גדול ביום כ' סיון ולא זכר כ"א אלה הדברים. כ' סיון הוא התחלה על יוה"כ אם מקיים יום הזה כראוי אזי יוכל לקיים יוה"כ כראוי ונכון וסימנך כי יד על כ"ס י"ה (שמות יז, טו.). ד"ת כ' סיון. י"ה ד"ת יום הכפורים:

פרשת ואתחנן

הטיבו כל אשר דברו. לכאורה תמוה הלא מוטב היה שישמעו מפני הרב ומה שאמרו פן נמות אין זה טענה כי אדרבה יתעלה נפשינו במס"ג זהו עיקר עבודה ועליות הנשמה ותשוקתה. ונדאה לי דיעקר השבח ששיבת אותם בזה אשר תפסו במדת האמת לדבר כאשר היה אז עם לבבם. וזהו הטיבו כל אשר דברו. לא כן המתקרבים ומפתים בפיהם ולבם בכל עמם. ולו"א מי יתן והיה לבבם זה כל הימים:

פרשת עקב

והיה עקב תשמעון וגו'. כדי להבינך זה אקדים הקדמה אחת. והנה כבר גודע רכל הנשמות של ישראל היו כלולין באדם הראשון כמשאחז"ל (שמו"ר טו) איפה היית ביסודי ארץ (איוב לה, ד) וכל אחד היה תלוי וקשור באדה"ר. ויש כמה בחי' נשמות ידועות במעלה זו מזו. אותן נשמות אשר היו אחוזים בראשו ובמוחו של האדם קדמאה בוודאי הם גבוהים מאוד, ומהם בגופו ומהם ברגליו וכפי בחי' האבר שהיה להנשמה בו אחיזה כמו כן תגדל בחי' השכל להנשמה. ודואי בחי' אותן נשמות אשר היו כלולים בעקב של אדה"ר היו שפלים כמדריגות מערך הנשמות אשר היו נאחזים בגופו ומכ"ש במוחו. וכן הוא בכל אדם עיקר משכן הנשמה הוא במוח, ורוח בלב, ונפש בכבד. וכל מה שהגוף יותר למטה כמו כן יתמעט בחי' השכל והחיות דאינו דומה החיות של אדם השרוי בלב לחיות שנמצא ברגליו. ויותר בעקב הרגל שהוא סוף הגוף ששם החיות מועט. כמו כן עד הנה דורות שעברו מעת בריאת אדה"ר עד עתה היה להם נשמות גבוהים אשר היה להם אחיזה באיברים גבוהים של אדה"ר והיה להם חיות הדבה. אבל עתה שכבר נשלמו תיקון הנשמות כולם ומעתה לא נמצא כי אם הנשמות מעקב שהוא בחי' עקביים כמו שאחז"ל (סוטה מט.) בעקבות משיחא, בסוף הגלות קודם ביאת משיח. או הנשמות

רמב"ם

רש"י

לומר החלק הצומח אשר ספורוהו בפרק הראשון מן הלב אל הכבד והבן מכל מה שבארנוהו שלב טוב ורצה בו הפעולות הטובות והם הפעולות הממוצעות והם מעלות המדות והוא כולל ההסתפקות ואהבת הטובים וזולת זה מן המעלות והוא אמרו שבכלל דבריו דבריכם וכן לב רע פחיתות המדות והוא כולל גם כן כל מה שהזוהר מן: י. א"ל תהי גזח לכעס. אל תכין עצמך לכעס ולרגזנות וכבר הפליגו בלגנות הכעס והרגזנות והזקק שבדבריהם אמרם (שבת

קה: ע"ש) כל מי שכוועס כאילו עובר עבודת כוכבים וסמכוהו לאמרו (תהלים פא, ט): לא יהיה כך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר. רצה לומר ששני הדברים אחד: ושוב יום אחד לפני מיתתך. והוא אינו יודע מתי ימות שמה היום שמה למחר ויהיו כל ימיו בחשוכה (שבת קנג) אבל אמרו והיו מתחמם כנגד אורן של חכמים אינו ממאמרם אשר הוכיח בהם אבל הוא ממה שמע מוולתו והיה מספר אותו ומפני זה לא

כְּשֶׁלָךְ, וְאֵל תְּהִי גֹזַח לְכַעַם, וְשׁוֹב יוֹם אֶחָד לְפָנַי מִיִּתְתֶךָ. וְהָיוּ מִתְחַמְּסִים כְּנֶגֶד אֹרֶן שֶׁל חֲכָמִים, וְהָיוּ זְהִיר בְּגַחְלָתָן שֶׁלֹּא תִכְּוֶה, שְׁנֵי שִׁיכְתָן גְּשִׁיכְתָן שׁוֹעֵל, וְעִקְצֵתָן עִקְצַת עֶקְרָב,

רבינו יונה

(אחינו) (תברור), ויחפץ פי יכבדוהו פאשר יחפץ בכבוד עצמו, והוא מדרך המוסר: וא"ל תהי גזח לכעס. יודע הוא כי מדת הכעס היא רעה עד מאד, אף טבע בגי' אדם להיות נמשך אחריו, על-כן אמרו: אחר שיש לך לכעס לפעמים, על-כרחך תזהר שלא תהיה גזח לכעס, ואם יחפץ רצונך את הכעס, תשקל במאונן שקלך אם מפני הדבר ההוא ראוי לכעס, ואם תמצא שום טענה להסיר כעס מלבך, בטלחה: אף על דבר שראוי לכעס עליו על-פלי' פנים, או יהיה כעסך עמך. וזהו שאמר שלמה המלך, עליו השלום (קהלת ז, ט): "אל תבהל ברוחך לכעוס, כי כעס בחיק כסילים יגנח" — רוצה לומר, שלא ימהר לכעס כי אם בהמתנה ובכרח גדול, ולא יעשה כמו הפסיל, שפמהר לכעס מפני הכעס ששוכן בחיקו, ולא יוכל למשל ברוחו ואף בדבר שאין צריך אל (תכעוס) [הכעס], גם כי הוא יודע שמקלקל מפני כעסו, בכל זאת לא ימנע את רוחו; כמו הנחש שהאגס בשניו, לרעת מקצת החכמים (סנהדרין עח, א), וכשנושף נמצא לשם האגס מאליו ואין הנחש שהאגס להשליכו, כן הכעס בחיק הפסילים, [לשם] נמצא (אליו) [ומאליו] יוצא. וזהו מה שאמרו חכמים וזרונים לבקרה (עירובין סה, ב): בשלשה דברים האדם נכר: בכוסו, בכיסו, בכעסו; ושוב יום אחד לפני מיתתך. ושוב היום שמה למחר, ולפי שאינו יודע יום המיתה, נמצאו כל ימיו בתשוקה. וזהו שאמר (קהלת ט, ח): "בכל עת יהיו בגדיך לבנים". שלשה דברים אלו מרגליתא בפמה דרבי אליעזר בן הקנזוס, שהם דברים הצריכין לכל אדם תמיד: והיו מתחמם כנגד אורן של חכמים. כנגד אורן, ולא קרוב; והיו זהיר בגחלתן שא"ל תכוה. משל למתחמם כנגד האור: אם עמד בקרוב קראוי לו, נמצא נהנה ואינו נכוה, ואם קרב יותר מדי, נמצא נכוה — כן המתחמם כנגד אורן של חכמים ונהנה מחקמתם, צריך לעמד לפניהם מתוך אימה ויראה וכבוד ראש, ואל ינהיג קלות ראש בפניהם, ואל יקרב להם יותר ממה שהקריבוהו, שמדי ז' מרחקתו ומקריבתו עגש גדול, ויניח ידיו לומר דבריו ויחוש להם כבודם ויחוש להם כבודם ויחוש להם כבודם ויחוש להם כבודם

רש"י

רמב"ם

העוקף. ונחש שרף שורק בפיו בלע"ז שיפלא"ר כדרך שעושים אווזים הללו זה לזה ושורף האדם בארס שלו כלומר בכל ענין הם מזיקים לעובר על דבריהם: וכ"ל דבריהם. אף קלות שבקלות כי פורץ גדות של חכמים כגון יחוד של פנויה שטתם אשה נדה היא שנאמר (ויקרא טו, ט): והדהו בנרתה תהיה בנרתה עד שתבא במים וחכמים גזרו אף אם טבלה שהרי גזרו על יחוד פנויה לא שנא טהורה ולא שנא טמאה: יא. ושנאת דבריות. שנאת

וְלַחֲיִשְׁתָּן לְחִישַׁת שְׂרָף, וְכָל דְּבָרֵיהֶם כְּגַחְלֵי אֵשׁ. יֵא. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֹמֵר: עֵין הָרַע, וְיֹצֵר הָרַע, וְשִׁנְאֵת הַבְּרִיּוֹת, מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם. ← ד.י.ב. רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר: יְהִי מְמוֹן חֲבֵרָךְ חָבִיב עֲלֶיךָ כְּשֶׁלָךְ; וְהִתְקַן עִצְמְךָ לְלַמַּד תּוֹרָה, שְׂאִינָה

אליהם יותר ממה שיקרבוך שלא תפסיד כונתם כך ותהפוך אהבתם לשנאה ולא תגיעך מהן התועלת אשר תקח והמשיל זה במי שמתחמם באש שאם ישב רחוק ממנו ינהה בחומו ויקבל תועלת באורו ואם יפגע בעצמו ויוסיף להתקרב אליו ישרף וישוכ לו התועלת לנזק והוא ענין אמרו על צד המשל היו מתחמם כנגד אורן של חכמים והיו זהיר בגחלתן שלא תכוה ואחר כך הוסיף להפחיד מזה ואמר לא תחשוב שאם ינשכך בלשונם תשוב

ותפיסם כדברים ויתפיסו. כי אמנם לא ישמעו לקול מלחש כמו שלא ישמע אליו השרף כמו שאמר (תהלים נח, ט): אשר לא ישמע לקול מלחשים ואחה תרע זה מענין גיחוי כמה שהתריס כנגד רבו אלישע שנפל בחלי מטונף כהתבאר מדברי חכמים (סנהדרין קד): בענין וארכבעה אנשים היו מצורעים (מ"ב ז, א): וכן עם רבי יהושע בן פרחיה וכלם התבאר הנזק שהשיגו וזולתם ממקריחי תבשילם: יא. אמר שחריצות לממון ורוב התאוה ורוע הנפש והוא חולי המרה השחורה שיביא האדם למאוס ראות עיניו וישנאוהו וייטב לו חברת החיות והתבודדות

רבינו יונה

הדבר בן. אלא נשיכתן נשיכתן לחישתן שרף, אשר לא ישמע לקול מלחשים: וכל דבריהם כגחלי אש. שלא תחלק על דבריהם ולומר: גם ישרי רוח חיים, אעשה קברות כמותי! ואין חקמה בדך, ופן תחטא בטברתך; כי דבריהם בחדוד ופולפול מספח חקמתם השורפת בקרבם. וזה הדבר אינו מן השלשה שפנה רבי אליעזר, וגם זה לא היה צריך בכל יום לומר, ובכפעם אחת שישית לבו להזהר ולהזהיר בכבוד חכמים די לזמן קרבה, כי אין דבר זה שצריך להזהיר בכל יום בשלשה הראשונים:

יא. רבי יהושע אומר: עין הרע פרוש: מי שאינו שמת בחלקו, ועוזן את חברו העשיר ממנו מתי יעשיר כמותו; וגורם רע לעצמו ולחברו, פאשר אמרו חכמי הטבע: החומר מקל אשר לרעהו, אויר עולה מן המנשכה ההיא ושורף את הדברים שעין בנהו בעינו הרע; גם קרבו ישור, אחר שמתאנה לךברים שאינן שלו, ואף-על-פי שהיכלת מצוי בידו לעשות, המנשכה ההיא מקלקלת את גופו הוא, כי יתקצר רוחו, ומוציאתו מן העולם. וזהו ענין הרע שאמר רבי יהושע. וראיה לזה הפרוש: על שאמר בקאן עין הרע בלשון נכר, שהוא העין הרע, ולמלה אמרו 'עין רעה', שפרשנוהו (לעיל משנה ט) על מדת הפילות, שלא ידברי מקצת המקרשים; ויצר הרע ושנאת הבריות. [קמ'שמען]: מוציאין את האדם מן העולם:

רש"י

רמב"ם

במדברות וביערות ויבחר לו מקום שאינו מיושב זה אצלם לא מצד פרישות רק לרוע תאותם וקנאתם בזולתם אלו ימיתו [האדם] בלא ספק כי יחלה גופו וימות טרם עתו: יב. כבר בארנו בפרק השמיני ענין ההכנה והזמון שצריך לאדם להכין עצמו למעלות ובארנו בפרק החמישי ענין אמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים: יג. כשיחשוב אדם עצמו חסר ופחות לא יגדל בעיניו חסרון שיעשהו וכבר בארנו שענין קבע הוא שתכבד עליו התפלה

חנם וכו': יב. שאינה ירושה לך. אל תאמר הואיל ואבא חכם גדול היה אף אני אהיה כמו כן בלי שום טורח: יג. הוי זהיר בקריאת שמע. לקרותה בשעתה: ובתפלה ובתפלין לא גרסינן. נ"א קריאת שמע ותפלה חזא מילתא היא: א"ל תעש תפלתך קבע. כאדם שעליו דבר קבוע ומוטל עליו חובה ואומר כך וכך אני חייב מתי אפרוק מעלי עול זה: א"ל רחמים ותחנונים. שתהא מכוון דעתך: כי חנון ורחום הוא. מכאן שרוצה בתחנונים

ירשה לך; וכל מעשיך יהיו לשם שמים. יג. רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה. וכשאתה

מתפלל, אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום, שנאמר (יואל ב): כי (אל) חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה. ואל תהי רשע בפני עצמך. יד. רבי

רבינו יונה

כדאמרין (לעיל משנה ה): ולא עם הארץ חסיד. וזהו שאמר שלמה המלך, עליו השלום (משלי כד, ז): "ראמות לאויל חכמות, בשער לא יפתח פיהו" — רוצה לומר, כי האויל, החכמה אליו רחוק וגבוה גבוה מי ימצאנו, ובשער, שהוא מקום שפוסקין שם את הדין ומדברים בתורה, יחסם פיהו, כי לא ידע להשיב. "מחשב להרע, לו בעל מזמות יקראו" (שם פסוק ח) — כלומר, שלא תאמר: בשביל שאין דעת האויל טובל (=נכונה) לא נתחכם, מפני שאין לו סברא לדעת חכמה; והלא הוא מחשב להרע כל היום, וסברתו גדולה ומחדדת בכל ענין רע, עד כי יפירו שמו וכלם קוראים לו 'בעל מזמות'; וזה לא הפיר חכמות התורה אך מפני רע לבבו, כי הכלי בית-קבול הוא. גם בכלל 'התקן עצמך' — למעט בתענוגים כדי שתלמד תורה הרבה, כמו ששנינו (לקמן פ"ה, ד): כך היא דרבה של תורה: פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחי צער תחיה, ובתורה תהא עמל; כי המרבה בתענוגים לא תשפן בתוכו החכמה, כמו שאמר (מכה"פ, שער החכמה): צנארו שמן עבה*: **והשינה ירשה לך**. ולא תשיגנה אם לא תיגע בה, שאינה כירשת אבות שהפן זוכה בה בלא טרח. וגם בהיות אבותיך חכמים ונבונים מפמה דורות, אל תחשב ותאמר: תורה חזרת לאכסניא שלה בלי עמל, וכי 'פרי צדיק עץ חיים' (משלי יא, ל) — אין הדבר כן, כי אם לפתויקים בה ולתומקיה (מאשר בה כתומקיה), ולאבותיך לבדם נתנה החכמה ולא תירש אותה. ואם תחפץ [בה], קנה [אותה] לעצמך ביגיע פפיד, ואם ככה אתה עושה, אשריך וטוב לך: **וכל מעשיך יהיו לשם שמים**. פרוש: הדברים של רשות, כמו אכילה ושתייה, ושיכה וקומה, הליכה, שכיבה, התשמיש והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כלם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו. אכילה ושתייה, כיצד? אין צריך לומר שלא יאכל וישתה הדברים האסורים; אף כי אכל ושתה הדברים המותרים והיה רעב וצמא, אם להנאת גופו עשה אין זה משבח, אלא-אם-כן נתפון להשלים צרכי גופו ושיאכל כדי חייתו, שיוכל לעבד את בוראו. גם האכילה הגסה גורמת רעה

רבינו יונה

לעצמו, כמו שאמרו חכמי הטבע, שרב חלאים הנולדים הם מסבת רבוי המאכלים, ואין חובת האדם לאכל כי אם עד שיסיר הרעבון, וכה ישמר מצרה נפשו ויגלם הבריאות לגופו, אבל לא יאכל כל זמן שימתק המאכל לחפו, כי לעולם מתאנה החף לאכל עד שיתמלא כרסו, וכה יהיה כל חלי וכל מכה. וזהו שכתוב (משלי יג, כה): "צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים תחסר", כי האסטומכא אינה יכולה לטחון אלא מה שהיא יכולה להחזיק, והרשעים שממלאים אותה ואוכלין לתאנות החף עד שלא יתאנה החף, מחסרים בטנם ומקלקלים אותו, והחסרון בבטן זהו הקלקול. אך הצדיק שאוכל לשבע נפשו ולהסיר הרעבון לבד, הוא מקנים את הגוף, שאוהב נפשו לעשות הישר בעיני השם, והמשפילים יבינו. הישיכה והקימה וההליכה, כיצד? אין צריך לומר שלא ישב במושב לצים, ושלא יעמד בדרך חטאים, ושלא ילך בעצת רשעים, אלא אפלו לישב בסוד ישרים ולעמד בדרך צדיקים וללכת בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו ולהשלים חפצי גופו ותאנותו אין זה משבח, אלא-אם-כן עשה לשם שמים. שכיבה כיצד? אין צריך לומר בזמן שיוכל לעסק בתורה ובמצוות, ומתגרה בשנה לענג את עצמו, שאין ראוי לעשות; אלא אפלו בזמן שהוא יגע וצריך לישון כדי לנחם מיגיעו, אם עשה להנאת עצמו אין זה משבח, אלא-אם-כן נתפון להשלים צרכי גופו כדי שיוכל לעבד את בוראו, ויתן שנת לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות, ושלא תסרף דעתו בתורה מחמת היגיעה (והשנה). התשמיש כיצד? אין צריך לומר שלא יעבר עברה, אלא אפלו בעונה האמורה בתורה, אם עשה להנאת עצמו או להשיג תאנותו הרי זה מגנה. ואפלו נתפון כדי שיהיו לו בנים שישמשו אותו וימלאו את מקומו, אין זה משבח, אלא-אם-כן נתפון שיהיו לו בנים שיעבדו את השם ותעלה, או שנתפון לשמש מטתו כדי לקים העונה האמורה בתורה כאדם שפורע חוב לבעל-חובו. השיחה כיצד? אין צריך לומר שלא לספור לשון הרע ונבלות הפה וכיוצא בהן, אלא אפלו לדבר דברי חכמה צריך שתהא כוננתו לעבד את בוראו או להתעסק בדבר המביאו לעבודתו. כללו של דבר: חייב אדם לשום עיניו ולבו על כל עניניו ולשקל כל מעשיו במאזני השכל, וכשרואה דבר שמביאו לידי עבודת בוראו יעשה, ואם לאו יפרש ממנו; וכן כתב רבנו מאיר, וזכרנו לכרכה:

יג. רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקריאת שמע. והזהיר בקריאת שמע יותר מן התפלה, מפני שזמן תפלה גדול ורחב הוא עד ארבע שעות, וזמן קריאת שמע קצר ומכונן עד הגן החמה כותיקין. וזהו לשון 'הוי זהיר', כי צריך זהירות גדולה: **וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא**. שאמר התפלה לפני המקום כעני המתחנן אליו ושואל דבר שהוא צריך, כי בתחנונים ידבר רש, ולא כאדם השואל דבר ואינו צריך בו, שאינו מתחנן בלב נמוך ולא בשכרון הנפש, וכל איש צריך לבקש על נפשו, כי [אדם] אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא (קהלת ז, כ). גם לא תהיה אליו התפלה כמשאווי, ולא יעשנה כמי שפורע חובו, שנאמר (יונה ד, ב): "כי אתה אל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה". כי כל אדם צריך רחמים, ואם משחקת לו השעה כשהשם מאריך אפו וחונן עליו — לא על צדקותיו מרחם עליו, וצריך להתחנן לו, פן ינחם השם, על אשר "נחם על הרעה", כי שמא יגלם החטא, דלאו כל שעתא ושעתא מתרחיש נסא: **ואל תהי רשע בפני עצמך**. שלא יהיה רשע בפני עצמו, שאינו יכול לחזור בתשובה, שנמצא זה מתנאש מן התשובה, ואם באת לידו עברה — לא יחזר וישוב עליה על דעתו שהיא מלה פגור החמירות שעבר עליה. וגם שלא יהיה

(15)

יב רבי יוסי אומר: יהי ממון חברך חביב עליך כשליך; והתקן עצמך ללמוד תורה. שלא מאמר הואיל ואני חכם ואני חכם ואני חכם, מורה מורה לאכסניה שלה ואני לרין לבקש אתריה: וכל מעשיך יהיו לשם שמים. אף נשעה שאתה עוסק באכילה ושפיה ובדרכך ארץ, לא תמכין להנותם גופך, אלא שמהיה צריא לעשות רטון קונך:

"בין אדם לחברו" - היסוד ל"בין אדם למקום"

יהי ממון חברך חביב עליך כשליך; והתקן עצמך ללמוד תורה - שאינה ירושה לך

הסמיכות שבין: "יהי ממון חברך חביב עליך כשליך" ל: "והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך", טעונה הבנה. כמו-כן, יש להבין מהו "שאינה ירושה לך?".

והסביר הגאון רבי אברהם שמואל בנימין סופר זצ"ל, בעל ה"כתב-סופר" (יכתב סופר" על התורה, ליקוטים):

מצוות שבין אדם לחברו כמו גול, הם מצוות שכליות. אף אם לא היו מצטווים עליהן ישראל, היו מקיימן אותן. כל שכל אנושי מבין זאת. המצוות שבין אדם למקום, לעומת זאת, הינן מצוות שמעיות. אלמלי נצטוונו עליהן, לא היינו מקיימן אותן. לא היה האדם מעלה על דעתו, מאליו, לשמור שבת ולהניח תפילין.

והנה, דבר שבטבע, בא בירושה מאב לבן. מה שאינו בטבע בא רק מכוח השמע. לפי זה נבין: בדבריו "יהי ממון חברך חביב עליך כשליך", מזהירנו התנא בקיצור נמרץ שבמצוות שבין אדם לחברו על האדם לדקדק כבממון שלו, ומובן מאליו שגול וחמס אסורים. וזה הקדמה ויסוד לקיום המצוות שבין האדם למקום. על יסוד היבין אדם לחברו, יכול האדם להגיע ל"והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך", אשר בה כלולות כל המצוות שבין אדם למקום שאינן מוטבעות בטבע ואי-אפשר היה בשכל אנושי להשיגן, אלמלי ציווי ד'.
והנה, דבר שבטבע, בא בירושה מאב לבן. מה שאינו בטבע בא רק מכוח השמע.

מידות טובות - בית קיבוץ לתורה

והתקן עצמך ללמוד תורה - שאינה ירושה לך

לו היתה התורה עוברת בירושה - מסביר הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל (י"ב אליהו" שמות, עמוד רז) - יכול היה האדם לומר: אשנה הלכה זו ואקיימנה, אשנה כל

התלמוד ואקיימנו ממילא, ואור התורה יביאני לידי שלימות המידות.

אבל כיון שהתורה אינה עוברת בירושה על האדם לדעת שבלי תיקון המידות לא יהיה לו קניין תורה! דברים נחרצים בעניין כותב רבינו יונה:

"אם אין דרך-ארץ - אין תורה, רצה לומר שצריך לתקן את עצמו במידות, ובוה תשכון התורה עליו, שאיננה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מידות טובות, לא שילמוד התורה ואחר-כך יקח לו המידות, כי זה אי-אפשר, וזהו כעניין שנאמר (שמות כד, ז): יעשה ושמעו, וכמו שכתבנו".

כנגד אותם הלומדים תורה ללא תיקון המידות ממליץ רבינו יונה את הפסוק (משלי יז, טז): "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה - ולב אין". כלומר, כל המחיר, היינו היגיעה לקנות תורה - ביד כסיל - אינה שווה, ולריק הוא יגע לקנות חכמה - כי לב אין.

*

בדרך נוספת - אומר הגר"א לאפיאן זצ"ל - ניתן להבין פסוק זה, ואגב נבין טוב יותר כוונת דבריו של רבינו יונה: משל לעני הלבוש קרעים ובשרו נראה בחוץ ועל-ידו עונד שען-זהב משובח. מובן מאליו שכל רואיו ילעגו לו מדוע לא מוכר את שעונו כדי לקנות בגדים. אבל אם יאמר שהשעון ירושה הוא לו מאבותיו, נבין מדוע הוא אינו ממירו בבגדים.

וכן לעניינו: אילו ניתנה התורה לאדם בירושה, יכול היה לומר למדתיה וקניתינה בירושה, אך מה אעשה שנולתני עם טבע רע ויש לי מידות רעות. אך כיון שאין התורה נמסרת לאדם בירושה, אלא עליו לעמול בה, הוא נתבע על כך שהעלים עיניו מתיקון המידות. ועל כך צווח הכתוב: "למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה - ולב אין!". מסיבה זו מוטלת עליו החובה לקנות המידות הטובות בליבנו.

7 התורה מחזרת על אכסניה שלה - אך הבחירה ביד האדם!

והתקן עצמך ללמוד תורה - שאינה ירושה לך

בספר "דברי שלום ואמת" להגאון רבי שלום זצ"ל, אב"ד יאנישאק, נכדו של הגאון רבי זלמעלע מוולוז'ין, מסופר:

"פעם אחת היה הגאון הגדול בעל המחבר ישאגת אריה בבית אביו של הצדיק הגר"ז ושמע שני אנשים בחורים מספרים זה עם זה. הגדול היה כבן י"ד שנים - זה היה הרב הגאון הצדיק מו"ה חיים זללה"ה מוולוז'ין, והשני היה כבן שש או שבע שנים - זה היה הגרש"ז זללה"ה. ושאל הבחור הגדול לאחיו הקטן שקשה לפניו איך יכול להיות אצל ישראל אנשים אינם כשרים או בני-בלי (= שאינם) בעלי

יגעת — ומצאת

והתקן עצמך ללמוד תורה — שאינה ירושה לך

בבארו את משנתנו כותב הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל (ידליות יחזקאל" חלק ב, עמודים: רח, ט):

"חששו חכמים שמחמת ידיעה זו שהודיעונו: אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת (אבות ב, ח) — שכל מידת תלמוד תורה שילמד האדם בכל שיעור קומה שהוא, אך לכך נוצר וזו היא סגולתו מראשית יצירתו — יחשוב האדם שאין לו להתקין עצמו לכך שהרי כבר מתוקן ועומד הוא לכך מראשית יצירתו, על זה בא רבי יוסי וציווה ציווי מיוחד: 'והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך'. כי כך היא דרך עלייתו של האדם: אף שצפונה בנפשו האפשרות להשיג המעלות העליונות ביותר, כי לכך נוצר, מכל מקום תנאי מותנה הוא — וגם זה מראשית היצירה — כי הכל תלוי בו ובדרך שהוא רוצה לילך. וכיון לעמול על השגת המעלות כמו זה שהוא צריך לברוא יש מאין. היינו: כמו זה שאין לו הכנה מוקדמת כלל ורק בעמלותו הוא משיג וקונה הכל, כי גם בזה אך לכך נוצר, וכמו שכתוב: 'אדם לעמל יולד'. כלומר, תכלית יצירתו וביאתו לעולם היא עמלותו. בלי עמלות היה יכול להשיג הכל קודם בואו לעולם הזה, ככל המלאכים, שהרי נשמת האדם היא כמלאך ועוד למעלה מן המלאך. ואם גם אחרי יצירתה תשיג הכל בלי עמלות הרי ירידתה לעולם הזה הלא היא אך לבטלה. על-כרחך שאך לעמלות נוצרה. וזהו מה שאמר רבי יוסי: 'והתקן עצמך ללמוד תורה'. כלומר: התקן עצמך בכל מידת התיקון וההכנה ושווה בדעתך שאין לך כל תיקון והכנה מקודם, אלא הכל כיש מאין, ואז תזכה לתורה כפי סגולותיך הראויות לך. כי אך אם 'יגעת' — יגיעה ממש בזיעת אפך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאורך — אז 'ומצאת', כלומר תמצא את הסגולות הראויות לך, כאדם שהוא מחזר על אבידתו ומוצאה.

★

"נמצא, כי מהלך שלימות האדם וקניית המעלות העליונות, ובייחוד מעלת תלמוד תורה, שהיא כנגד כולם ועולה על הכל, הוא כצבת בצבת. אלמלא נוצר האדם בצלם-אלוקים, שעל-ידי צורתו העליונה זו הוא ראוי להשיג את כל המעלות — עד כדי שתהיה דמות דיוקנו חקוקה בכסא-הכבוד, כמו שאמרו חז"ל (ב"ר פ"ג) במעלתו של יעקב אבינו — לא היתה מועלת לו שום עמלות שבעולם כמו שאינה מוספת לאומות העולם אחרי שירדו ממעלתם ואיבדו צורת צלמם העליונה, והגיעו לידי כך עד שעכו"ם שלמד תורה חייב מיתה (סנהדרין ט, א). ומאידך גיסא, גם בעמידתו בצורתו העליונה בכוח אי-אפשר לו שיקנה את המעלות לנפשו שיהיה חי בהם בפועל אלא על-ידי העמלות. ולא עמלות בלבד אלא גם בייסורים, שכבר אמרו חז"ל כי המעלות

תורה, הלא אבותינו אברהם יצחק ויעקב היו שלושה דורות צדיקים יסודי העולם, והיה מהראוי לחזור התורה מעצמה אצל זרעם וזרע זרעם לעד, כמאמר חז"ל (בבא מציעא פה, א): 'התורה מחזרת על אכסניה שלה!':

"והשיב הקטן הגר"ז זצלה"ה תשובה ניצחת בנועם שפתיו: הלא הגמרא לא קאמר שמכאן ואילך יהיה בהכרח תלמיד-חכם, רק שאמרו חז"ל שמכאן ואילך התורה מחזרת על אכסניה שלה פירוש שהמה הבנים ובני-ביתם נקראו אכסניה להתורה.

"ונחזי אנו, דרך האורח לבוא מתחילה באותו אכסניה שרגיל לבוא. אם יקבלנו בעל-האכסניה — מוטב. אכן אם לא ירצה לקבלו, אזי לא יבוא האורח בעקיפין.

"כן. הנמשל, הלא הקב"ה ברא את האדם ונתן לו הבחירה בידו לטוב או, חס-וחלילה, להיפך. אם-כן, דרך התורה לחזור באכסניה שלה, ועם כל זה לא יבטל הבחירה מהאדם; ואם לא יקבל אותה כראוי לה — תרחיקה דרכה מעליו [ואמר הכותב, על דרך מאמר התנא: 'והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה לך!'] עד שישבו ויקבלה מבחירתו הטוב. והוא רעיון נפלא ואמיתי גם מאיש גדול בשנים וחכם בתורה ועל זה נאמר: 'בוצין בוצין מקטפיה ידיע'".

את מענהו של רבי זלמליה מווילנא, הטעים ה"חפץ-חיים" בנסיון פרטי משלו (ומבא ב"החפץ-חיים — חייו ופועלו", עמודים: תקצ"ז-תקצ"ח):

"בזמן שהיה מחזר עם ספריו הגיע פעם באישון לילה למקום מסויים ומצא את דלתות האכסניה, שבה היה מתאכסן תמיד, נעולות. לא הועילו שום בקשות והוכחות כי אבותיו ואבות-אבותיו מוצאים היו באכסניה זו מקום מנוחה. הם לא פתחו. מה עשיתי? חיפשתי ומצאתי לי אכסניה אחרת.

"וניצל ה"חפץ-חיים" משל זה כדי להסביר את המהלך ההיסטורי וההתפתחות של החיים הישראליים:

"התורה מחזרת תמיד על אכסניה שלה, אך הכיצד הגיע לידי כך ששוב אין לה מקום בארצות המערב? אלא כך הוה עובדה: היא באה לשם לפני מאה שנה והקשיה על הדלתות, בהתחננה: 'האם לא הכירני פה תמיד מקומי? האם לא חיו ופעלו כאן רש"י, בעלי התוספות, מהר"ם מרוטנבורג והרא"ש?' — ברם, גרמניה, צרפת ואיטליה לא הקציעו לה מקום. את דלתותיהן בפני התורה לא פתחו. אזי נהגה התורה כפי שנוהג היה כל מישהו אחר במקרה שכזה. היא תקעה אהליה במקומות אחרים — בליטא, פולין והונגריה. 'מחזרת' אין פירושו דווקא חוזרת, אלא מחזירה פניה כשאין מכניסים אותה פנימה.

"משום כך היה מעורר וקורא לוילנא שתשמור על ערכה ויחוסה המסורתיים; שה'אכסניה של תורה' קדומת-הדורות תחזיק דלתותיה פתוחות לרווחה בפני התורה ונושאי דגלה".

5572
55280

Shalom ben Joshua 314-75

שלום ואמת

מאת הרב הנאון הר"ב המפורסם הח צדיק וענוי כבוד
קשה מהרהיר שלום וצוקללה בהרב הגדול מרה
יהושע ועל דרך לדגאון האמיתי מרה ולמן
מווילנא

314-2



ווילנא

ביתם האלמנה והאחים יאם

שנת תרל"ג ל"ק

СВФЕРЪ ДИВРЕ ШОЛОМЪ ДЕЕМЕСТЪ

т. е.

Слова мира и правды. Соч. Шолома Янишек'го.

Часть первая и вторая.

ВИЛЬНА Въ типографіи Вдовы и Братьевъ Ромъ.

На Жмудскомъ переулкѣ въ собств. домахъ подъ №№ 327 и 328.

1873.

ובזאת נבוא אל הקודש, לברר מקחו של הירושלמי, שחילק בין תורה שלפני העמל, לתורה שלאחריו. "בתחילה דיהא מיניה" - לפני העמל, שוררת חולשת הדעת, ורק לבסוף - "כד לעי בה" - זוכה הוא לה בקניין חלוט. ותמהנו, וכלום זו עצמה, ש"בתחילה דיהא מיניה", אינה מסמנת קלישות בקנין תורה?

ולהאמור, אדרבא, היא הנותנת. אחר העמל, עשוי אדם לזכות לקניין חלוט כל כך בתורה, ש"יתקעו" דברי-תורה בליבו, כדוגמת תורה הלמדה מפי הגבורה ממש - "כד לעי בה, אשכח כולה".

ואילו זכינו בתורה מעיקרא בתורת "ירושה", ללא יגיעת עמלות, היה קנינו בה פגום. היינו נתבעים עליה לדרגות של התמסרות, שספק אם יכולנו עמוד. והיתה ירושתנו נעשית לנו לרועץ, ומתנת התורה עלולה היתה ליאבד מעמנו, בצוקם של נסיונות.

ועכשיו שזכינו לה כחלות של 'מורשה' בלבד, המזקקת ייסורי צער והתמסרות שבעמלות, על מנת להיות זכין בה כב'ירושה'. הן בכוחנו למישכח בה כולה, ויחד עם זאת לקנותה קניין חלוט, שאין אחריו ערעור.

אמור מעתה, הא דמתחילה התורה "דיהא מיניה", אין זה, סימן לחולשת אותה 'מורשה', כי אם שלב הכרחי בסולם קנינה של תורה. הבטה בעלמא, לא קניא. ותורה הנחקקת בלב בכל התקפות, מצריכה דרכי קנין של עמל ויגיעה. ויגיעה זו, הקונה לנו את התורה ב'תשלום', עדיפה על פני המתנה. ונמצא שה'דיהא מיניה' שבתחילה, הוא עצמו הגורם לתוקף הקניין.

כי לפני התחברותה המלאה של הנשמה לגוף, נהורא עמה שריא, וכל התורה כולה נגלית לה בלא העלם. ובשעת הלידה, שעה שהגיע זמנה לירד להאי עלמא, ולהקשר בגוף גשמי, "בא מלאך וסוטרו על פיו". 'סוטרו על פיו' - ביאר רבינו המהר"ל (חי' אגדות שס) - הוא מעמד קבלת הדיבור. וכח הדיבור, מבטא את החיבור שבין גוף לנפש, כפי שהרחבנו דברים על כך במקומות אחרים. ושעת המגע הזה שבין הרוח לגשם, היא שעת ה'שכחה' של הנשמה. "כי טבע הגוף, משכח" (ר' יונה אבות ג,א).

ופשוט, שה'שכחה' הזו, הנולדת עם קישורה של הנשמה לגוף, אינה עוקרת את חיבורה לאותן דברי-תורה מעיקרו. אין היא אלא מעממת את אורן, ומטביעתן בסבכו של החומר. כי משעה שנחרתה תורה באברי הנפש, שוב אין בה אפשרות של עקירה גמורה. ה'שכחה', אינה עקירה, אלא אך החדרת והטמנת הדברים בבית גנזים. הפקעת הדברים מן ה'בפועל', והכנסתם למצב של 'בכח' בלבד.

ואכן במקום אחר הטעימו רבותינו את המשמעות הלשונית של 'נשיה' (-שכחה): "למה נקרא שמו: 'גיד-הנשה' - שנשה ממקומו ועלה" (חולין צא,א). הא קמן, שעיקרה של שכחה הוא, שהדבר שהיה זכור, יוצא ממקומו וגולה למקום מחשכים ששמו, 'שכחה'.

ומהלך זה של תלמוד ושכחה, לא נועד אלא כדי להכין הכלים לתלמודה של תורה בעמלות היגיעה שלאחר הלידה. אין אדם מישראל צריך להתלמד בה כבאומנות חדשה. כל עיקרו אינו צריך, אלא 'להזכר'.

← ד. י. בד לעי בה

ונמצאו למדים, שזה ש"בתחילה דיהא מיניה", הוא שלב הכרחי בדרכי קנינה של תורה. אלמלא דיהות זו, המתייצגת מעשה של עמלות, לא היה קנינו זה, חלוט.

יא. התקן עצמך ללמוד תורה

וחוזרים אנו אל הראשונות. היא זו ששנה תנא: "התקן עצמך ללמוד תורה" - עליך להתקין ולערוך את בתי-הנפש שלך, להשתקע ולהתמסר לתלמודה של תורה, בכל כוחות העמל והיגיעה שהנך יכול לגייס מקרבך - "שאינה ירושה לך".

ודתמה ה'שפת-אמת': איני, והכתיב: "תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב". היא הנותנת. 'מורשה' מגדירה תורה שניתנת להקנות בדרכי העמל והיגיעה. כי קלישותה של ה'מורשה' היא רק 'בתחילה'. והא גופא הורה לן התנא: "התקן עצמך ללמוד תורה", עליך לכוון את מערכותיך לקראת העמל והיגיעה, כי בכוחם תזכה לשנות את צביונה של ה'מורשה' חסרת התקפות, ל'ירושה' פנימית, הנקנית לך קניין גמור בלא ערער.

והדברים שמחים כנתינתן.

יב. מעלת החכם

והרינו למדים מכללא, מהו 'תורה דיליה', בחינת 'ירושה'. אלו הן אותן דברי תורה שחקקן אדם בעט ברזל בגוילי הלב, עד שנעשו עצם מעצמיו. ומתוך כך קידשוהו בקדושת קלף של ספר תורה, להקרא גברא רבה.

ומידות עומק שונות לחקיקה. ועומק החקיקה, היא המבעת את שיעור קומתו של

החכם. L

- ב -

יג. מקה ומתנה

ומדצרי חכמים אנו למדים, שהגם שחנאי קודם להשגה דצדרי-תורה, הוא השקעת עמל דלמי גדלה. אצל אין אומה השגה פרי ומולדה דממילא מן העמל. אלא הענקת מתנה היא מנומן החורה, למי שקיים את לו העמלות. ולשון 'מורשה', הגזור משורש 'ירושה', וצו זמנית משייר מקום למעשה של קניין עמלי - הוא זה המצטא דקדוק את סוג המקח הזה, צו קנין-העמל וקנין-המתנה חוצרין יחדיו.

ועכשיו שלמדנו, שאין הנחלת תורה לישראל מתפרשת בלשון 'ירושה', לפי שאינה נקנית אלא בתשלומי היגיעה, ו'מקח' היא גבן. פש גבן לברורי, מה טעם כינתה אותה תורה: "מורשה". ש'מורשה', הגם שהיא טעונה מעשה קניין, כדנתבאר, מכל מקום, לא נפקא לגמרי מידי משמעות 'ירושה'.

והצליל הבוקע מלשון 'מורשה' הוא, שקנינה של תורה מורכב אתרי ריכשי: ירושה ומקח כאחת. ודבר זה, ודאי טעון הנהרה.

ועוד הברכת-לשון מתמיהה, מצינו ביחס לתורה, במקום אחר:

"ומשה עלה אל האלוקים" (שמות יט, ג) - הדא הוא דכתיב (תהלים סח, יט): 'עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם'. בנהוג שבעולם, הנכנס למדינה, נוטל דבר שאין עין בני המדינה עליו, ומשה עלה למרום, ונטל את התורה, שהיו הכל נושאים עיניהם עליה - הוי, 'עלית למרום שבית שבי'.

10, (ז) כברכת ה' אלקיך אשר נתן לך. והוא הברכה של כל מועד כמו שמבקשין⁸ והשיאנו ברכת מועדיך כו'. ויש לומר הפירוש⁹ עומדין צפופין פירוש בנס. ומשתחיים רוחים כאלו היה בזכותם. כדכתיב (תהלים סה, יג) תשלם לאיש כמעשהו שהקב"ה עוזר אל האדם באופן שיוכל לעשות טוב מעצמו אם כי באמת הוא בעזר אלקי:

שמיני עצרת הוא ברכת החג. כי מצות סוכה לצאת מדירתו לחסות בצלו יתברך. ואנחנו כמו אורחים בביתו של הקב"ה. וכתיב (מלכים א ה, טו) ביום השמיני שלח את העם. ושלוח לשון לוייה¹⁰ שבעל הבית צריך ללות האורחים. והוא מה שמצות סוכה וימי החג נותנין ברכה לישראל לבתיהם. וכן איתא בגמרא¹¹ תשלומין דראשון הוא. ופירוש עצרת תהיה לכם (במדבר כט, לה) הוא כי בני ישראל מקבלין כל השפעות שניתן בימים אלו כי בכל שנה ניתן חיות חדש בראש השנה ויום כפור סוכות לכל הנבראים. והמקבלים הם בב' בחינות א' שמח במה שמקבל לו לגרמיה וזה האומות וזה רק לשעה לכן מתמעט טובתם. אבל בני ישראל שמחין במה שהקב"ה משפיע להם אשר על ידי כן יש להם דביקות בו יתברך. שכן המשכיל

⁸ תפילת מוסף למועדים.

⁹ אבות פ"ה מ"ה.

¹⁰ שמור' כ, ג.

¹¹ "שמיני, רגל בפני עצמו - לענין פדר קש"ב, אבל לענין תשלומין - דברי הכל תשלומין דראשון הוא..." (רי"ה ד ע"ב; חגיגה יז ע"א, ע"ש).

¹² סוכה נה ע"ב, עיין שנת תרל"ב הערה 8.

¹³ מתוך הפיוט זכור ברית בך' לסליחות; "זכי מה גשתייר להם לישראל... הלא כל המתנות טובות שנתנו להם נכטלו מהם אלא אלולי ספר התורה שנשתייר להם לישראל לא היו משונים משאר אומות כלום ועל זה ייסר הפיוט זואן

שמח בקבלת מתנה מן המלך מצד המלך יותר מחשיבות של המתנה עצמה. וקבלה זו יש לה קיום לעולם. ועל ידי זה זוכין בני ישראל לקבל כל ההשפעות שכן היה רצונו יתברך בכל השפעתו שיהיה הקבלה כראוי. וזה שכתבו חז"ל¹² סעודה קטנה שאהנה מכם דייקא שבני ישראל מקבלין כדי להתדבק בו לעשות רצונו לא להנאתן. וזה שכתוב עצרת תהיה לכם שנשאר מקיים השפע לכם ולאומות היה רק לשעה:

ומה שעושין שמחת תורה עתה. לפי פשוטו כי עתה אין לנו שמחת החג וניסוך המים ואין לנו שיור רק התורה¹³. ובאמת בתורה יש לנו כל זאת כמו שכתוב (ויקרא ג, יז) זאת תורת המנחה חטאת¹⁴ דרשו חז"ל¹⁵ כל העוסק בתורה כו'. ולכן בכח התורה יכולין לעורר כל שמחת החג. וזהו גם כן סימן שלבני ישראל נשאר השמחה לעולם ולאומות היה רק לשעה. וכן אמרו חז"ל¹⁶ כי האומות אבדו בחורבן בית המקדש יותר:

רמז לשמחת תורה ואהבת את ה' אלקיך → בכל לבבך כו' נפשך כו' מאדך והיו הדברים האלה כו' (דברים ג, ה-ו). לבבך הוא בראש השנה ועשרת ימי תשובה שבני ישראל שבים וחפצים לשעבד גם מחשבות הרעות לה' יתברך. וזהו בשני יצריך¹⁷. נפשך

שיור רק התורה הזאת" (חזקוני, ויקרא כו, מד ד"ה זואף גם זאת).

¹⁴ "זאת תורת החטאת" (ויקרא ו, יח).

¹⁵ "אמר רב יצחק: מאי דכתיב - זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם? כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם, כאילו הקריב אשם" (מנחות קי ע"א).

¹⁶ "אלו היה אומות העולם יודעים מה היה המקדש יפה להם, קסטריות היו מקיפים אותו, כדי לשומרו, שהיה יפה להם יותר משל ישראל, שכן שלמה סדר תפלה יזגם אל הכבדי אשר לא מעמך ישראל" (במדר א, ג).

¹⁷ ברכות נד ע"א.

הוא ביום כפור ועניתם את נפשותיכם (ויקרא טו, לא). מאדך הוא בסוכות זמן האסיף באספך כו' (שמות כג, טו) ואף על פי כן מניחין כל מאוריהם לישב בדירת ארעי ולחסות בצלו יתברך. ואחר כך והיו הדברים האלה כו' על לבבך שאחרי זה יכול אדם לקבל דברי תורה בלבו. והוא שמיני עצרת לעצור ולקבל הארת התורה בעומק הלב:

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (דברים לג, ד). מו"ז ז"ל פירש כי מה שאמרו בני ישראל (שמות כ, טו) דבר אתה עמנו כו' פן נמות. אף כי בני ישראל מסרו נפשם על הקב"ה. רק שהבינו כי מה שהוא על פי נס לא יהיה קיים לעולם. וזה שכתוב צוה לנו משה לכך מורשה היא כו'. ועוד נוכל לומר כי התורה יש לה כמה מדריגות כנודע. ולכך כאשר הסכימו שיהיה משה רבינו ע"ה המקבל קיבל כל התורה. וממילא יש לעולם בכללות כנסת ישראל כל התורה. והיו יראים אם יקבלו הם יהיה בתערובות טוב ורע וזה שכתוב פן נמות. אבל משה רבינו ע"ה קיבל מעץ החיים כראוי. ובגמרא¹⁸ אל תקרי מורשה אלא מאורסה. כי ירושה הוא בטבע בן לאב ואיש ואשתו היא על ידי פעולתם. ואיתא¹⁹ התקן עצמך כו' שאינו ירושה לך. פרשנו²⁰ אף דכתיב מורשה רק שצריך האדם לתקן עצמו שיוכל לכנוס בכלל ישראל ואז מורשה כו'. והבן כל זה:

[תרל"ו]

בראשונה דברנו טעם סוכות אחר ראש השנה ויום הכפורים. כי הבעלי תשובה אין להם מקום והקב"ה נותן לו מקום והוא הסוכה. כי בני ישראל המה עתה בעלי תשובה ויושבין בצלו של מקום. וכפי מה שיודע האדם שאין לו מקום מצד

¹⁸ ברכות נו ע"א.

¹⁹ אבות פ"ב מ"ב.

²⁰ עיין לעיל שנת תרל"ב ד"ה 'שמחת תורה'.

¹ ברכות לד ע"ב.

23

עצמו נותן לו הקב"ה מקום. ומקום זה גבוה ממה שזוכה במעשיו. ועל זה אמרו במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד. כי הבעלי תשובה יושבין במקום הניתן להם משמים כנ"ל. והנה בראש השנה ויום כפור נגאלין בני ישראל מיצר הרע בחסד עליון. ואחר זה צריכין הגנה יותר. כי התקון שאינו בא מצד זכות עצמו רודפין אחריו הקטרוגים. לכן הקב"ה מגין עלינו אחר כך בסוכה. ועל זה נאמר² ברוך פודה ומציל. פודה בראש השנה ויום כפור ומציל בסוכות שלא יבואו הקטרוגים להבא. ואיתא³ על ג' דברים העולם קיים אמת דין ושלוש כו'. והם ראש השנה ויום כפור וסוכות. כי ראש השנה המשפט מצד שהקב"ה נותן בו חיים לכל הנבראים. וה' אלקים אמת (ירמיהו ג, י) וממילא מתעורר המשפט של כל אחד איך לקבל השייך לו באמת. לכן אומרים בראש השנה ודברך אמת כי מצד זה בא המשפט בראש השנה. אבל עיקר הדין ביום כפור. ושלוש הוא בסוכות כדכתיב⁴ פורס סוכת שלום. ועל ג' ימים טובים אלו מתקיים כל השנה:

ענין סוכה ולולב דכתיב (ויקרא כג, מ) ולקחתם לכם. דכתיב (דברים ה, לט) וידעת היום והשבות אל לבבך. כי בסוכות נמשך הדעת לבני ישראל⁵ דכתיב (ויקרא כג, מג) למען ידעו. והד' מינים הם להמשיך הדעת בפנימיות האדם. ובאור הענין סוכה ולולב כמו יציאת ותפילין שהוא אור המקיף⁶ והמשכת הדעת בד' בתים דתפילין כמו הד' מינים. כי נודע שיש בכל דבר פנימיות וחיצוניות. וכן בעבודת האדם. בזמן שהיה בית המקדש קיים היה נתקן גם כל החיצוניות שכל ענין הקרבנות הוא במעשה גשמי. ועתה נשאר רק ענין הפנימיות. ובאמת הוא מעלה יתירה אך

² מתוך ברכת ברוך שאמר, תפלת שחרית.

³ אבות פ"א מ"ח.

⁴ תפלת מעריב לשבת, חתימת ברכת 'השכיבנו'.

⁵ עיין סוכה ב ע"א ורשי' שם ר"ה למען ידעו'.

⁶ פרי עץ חיים שער התפילין, פרק יא רף כה ע"א בהגדה.

ק"י: מאי אגבך, קשירו דלתקשר שמשא נסיהרע ע"ש. היינו יוסף היה לו כח השפעת הנרעה, הן ממלכותא דלעילא הוא זרעה רוחניות, והן מלכותא דלתתא הוא זרעה הגשמיות.



7 איך כאל ישראל. נמדרש (נ"ר פע"ז א') אין כאל, ומי כאל ישורון, ישראל סגא, מה הקב"ה כבודו ונשגב ה' לנדו אף יעקב ויתר יעקב לנדו.

י"ל כי רואין אנו שלושה שמות יס, יעקב ישראל ישורון, והיינו זרעא השנה הוא נחיתת יעקב כמ"ש תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט. והוא מכת היראה, וכן "יפי יעקב" גימט' "יראה".

וביזום הכפורים השגת השם ישראל הוא מחמת אהבה, שאו נחיתת ימינו תחנקה כידוע. [ע"י שהש"ר פ"ד ו' שמאלו תפס לראשי אלו לוסות ראשונים, וימינו תפנקה אלו לוסות השניים ע"ש. ונחיתה זו היא נחיתת שם ישראל, וכמ"ש א"י זוק"ל גשם הנבי יששכר זכר שם דף קס"ט דשם ישראל נגמר ע"י היסוד ע"ש, והיא נחיתת כי שולט אהבה אפי וגו' וימינו תפנקה.

ובסוכות השגת השם ישורון, דנפוכות זוכין לשלימות נחיתת קבלת פני השכינה שאנו יושבין בללא דמיהימנפא, ומשם שואבין רוח הקודש. חנה נחיתת ישרים וכמדרש שוש"ע מזמור י"א, אחיה כח המעולה שהיא מקבלת פני השכינה זו כח ישרים, שנאמר ישר יסו פנימו וכו' ואמר יצו ישרים את פיך עכ"ל, והוא מחמת השמחה, שאו נפוכות מי שלא ראה שמחת דים השואבה לא ראה שמחה מימיו, ועל ידי השמחה שזיה השכינה עליו, והוא גם כן ולישרי לנ שמחה].

ובין אומרים עדת יעקב נבן זכורך שמהנתך שאהנת אותו ומשמחתך ששמחתו זו קראת את שמו ישראל ישורון, הרי יעקב מצד הנכורה, כי

(בראשית מ"ו) ויכלכל יוסף, כי איתא נתיקוני וזה"ל (תיקון כ"ז ס"ו): כי כל נשמים ונאריך ותרגומו דלחיד נשמיא וארעא ע"ש, זה ויכלכל ז"פ כל, היינו זרועות ונגשמיות. (ועי' לעיל פרשת מקץ דף קס"ג נפסוק וירכז אותו).

זדו שאמר על יוסף, מצורכת ה' ארנו, ממגד שמים מעל ומתהום רוננת תחת, וכן תצואות שמש וגרש ירחים, כי יוסף הוא אב דלתקשר שמשא נסיהרע.

ולבך נפוכה צריך לראות הכוכבים אשר נשמים, ונעלמה נעשה מגדולי קרקע, הוא הנחיתה דלחיד נשמיא וארעא, חנה צירושלמי (פע"ו ה"ז) סכותא לראשי ציוס נשק, ציוס שמי עולמות נושקין זה את זה, התחנכות עולם עליון ותחתון.

והנה כל זה משיגים אחרי ר"ה יו"כ"ס, כי זר"ה הוא זרעת הגשמי והארציות, חיים ומונות קלובין זר"ה, וציוס הכפורים השפעת הרוחניות משמים, ודומין כמלאכי השרת, ואו אין להם עיני מעיני עולם הזה, צלי ארילה ושחיה כלל. ונפוכות כולל שניהם יחד, חנה זר"ה אור כמדרש (שוש"ע מזמור כ"ו) אורי זר"ה, וציוס הכפורים אור זרוע ללדיק, ונחג הסוכות (סוכה נ"א) אור צית השואבה היינו צית הוא ז', שתי נחיתות שואבה, נחומר ורום.

זדו שאומרים חדו סגי ייתי הוא זמן שמחתנו, שזע שמחות, ועל חדא תרמי נהורא לה ימטי, שני נהורין ישיגו, ועל ידי זה ונרכאן

וכמ"ש צוה"ק (ת"ג ק"ד): מדומא דיליה זהו ישראל וכו', וע"ד כמינ אשריך ישראל מי כמוך וכמינ ואמר לי ענדי אתה ישראל אשר נך אתפאר עכ"ל. וכיון שזשמחת תורה הוא השם ישראל לך שמתים בתורה [דע"י כח האמדות של ישראל זכינו לתורה כנ"ל]. וכן משיגים נחיתת ישורון דומין למלכו של עולם וכוה"ק (ת"ג ל"ג) צהאי יומא משתעשעין במלכא בלחודי.



ידיו ראובן ואל ימת. הרי זה תמוה, אם אמר יתי ראובן מה צריך להוסיף ואל ימות. ע"י כל הענין לעיל פרשת וישב דף קע"ז נפסוק וישב ראובן אל הנור.



ברך ה' חילו ופעל ידיו תרנה. נמדרש (תנחומא תלוא אות ט"ו) כנשא משה ליפטר מן העולם אמר צדק ה' חילו ופעל ידיו תרנה, מה ענין מקרא זה דוקא נשעת מיטה, וגם ציאר ענין מה נקרא פועל ידיו ע"י לעיל פרשת בראשית דף י"ז נפסוק ויעש אלקים.



וליוסף אמר מצרכת ה' ארנו ממגד שמים מעל ומתהום רננת תחת וממגד תצואות שמש וממגד גרש ירחים. מהו הענין שמזכיר אלל יוסף השמש וירח.

אלא על פי הוזה"ק (ת"א ק"י). יוסף דנטר ליה לנרית. וכו' וזה למלכותא דלעילא ולמלכותא דלתתא. וכן איתא עוד שם (ת"א

תורה צריכים כל האומות להיות יחד וצלי חסרון אות, כן ישראל צריכים להיות צאהבה.

[ועי' דברי ישראל פרשת יתרו נפסוק ציוס הזה הוא מדבר סיני, ח"ל, וכל זה (היינו להיחס נאמדות ואהבה כאיש אחד בלב אחד) היה צריך להיות קודם קבלת התורה, והוא דלמא בילקוט ראובני פרשה זו כשעלה משה למרום לקבל התורה לא ראו האומות להסתגר זו זו לרדת לעולם השפל ע"ש, אך הנה ידוע ק"ר נשמות ישראל כנגד ק"ר אומות התורה, על כן נהפסדו נשמות ישראל כאיש אחד בלב אחד הפסדו אומות התורה כאחד לירד לישראל עכ"ל ק].

ובין איתא נמדרש (שמו"ר פל"ז ז') אמר הקב"ה משעה שעמדתם נחיתת וקבלתם את התורה וכתבתי שאני אוהב אתכם שנאמר כי מאהבת ה' אתכם. [וכוונתו דאהבת הקב"ה לישראל שהפסיל מיום מתן תורה, מוכיח על אהבת אסיה שהיה להם ציוס לבין עמלם, וכמו שציאר המדרש הזה, נעמי שזעו דף כ' נמאמר עיני אמרת מיקון, ח"ל, כי נעם קבלת התורה, כאשר קימו ישראל נעלמא ואהבת לרעך כמוך וכו' לך אז נטר הקב"ה זכר לאהבה אותם, ע"ש צומר אריכות], ז"ש "נבהתאסף" ראשי עם יחד שצטי "ישראל". [חנה ומאהבתך שאהבת אומו וכו' קראת את שמו ישראל].

אבל ענין ישורון מורה על נחיתת מלך, שהוא צע ישראל יש להם מלכות ויתכן השם מלך. ז"ש יהי ציורון מלך. [דנחיתת ישורון הוא נשעה שישאל נחיתת ישר, דומין למלכו של עולם, דלדיק ישר הוא, וכמו שכתב א"י לקמן. ורמז לזה, דרך המלך לך לא נעה ימין ושמאל, דהליכה צושר הוא דרך המלך. והנה כפי ולישרי לנ שמחה, והו משמחתך אשר שמחת זו קראת את שמו ישורון].

וי"ל זהו צחג הסוכות הוא נחיתת השם יעקב, וכמ"ש (בראשית ל"ג) ויעקב נעס סוכתה, ונשמיני ערנת ושמחת תורה הוא השם ישראל

ממוך מיעוט ועדות העולם הזה הם קשומין דלא הוו, שאין עדות זאת נשמים כמחיל כלום מ"מ יש זימיה וכו' ולכך אני נרין שיעשו לי משכן למטה ועי"ז תהיה תהלתי מלאה הארץ.

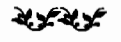
[ובעין דברי א"י זוק"ל דדברי ישראל נמוקוטי שפירש בעין סמיכות ומקדשי פירא לואס נמוקוטי פלכו ח"ל סיום הפרשה שלמעלה הוא ומקדשי פירא מלשון ראה שפירא נה"כ שהיא מקדש מעט וכו' אס נמוקוטי פלכו ר"ל ממוך ערס המזמות, סק לישנא דמונא עכ"ל].

דהבא מה שאמרו זה אלי ואנוהו תרגם אונקלוס ואנני ליה מקדשא, היינו שמפרש ואנוהו לשון נוח, כמ"ש (שמות ט"ו) נהלת בעוך אל נוח קדשך. זה"ש כשישראל אומרים זה אלי ואנוהו, ואנני ליה מקדשא, רום הקודש מבשרת תהלתי יספרו, שעי" המשכן תהלתי מלאה הארץ.

דהבא סיום התורה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, כי יש שמי יראות יראת הרוממות יראת השפלות והעונש, וזהו סיים שיש נהם יראת שמים יראת סגול, הוא שני היראות, וזהו לכל המורא הגדול וכענין שדרשו (ספרי פנא הגש"ע) ונמורא גדול שמים ר"ל שמי יראות.

דהבא יראת השפלות והעונש הוא נעימים מה שהאדם רואה בעצמו, אבל יראת הרוממות הוא בלב, וכש"כ (ויקרא י"ט) יראת מאלקיך אני ה' ופרש"י כל דבר המסור ללב נאמר צו יראת מאלקיך, וכן (תהלים פ"ו) יחד לבני ייראה את שמך. וזהו (ינמות ק"ה): נרין שיתן עימו למטה ולבו למעלה, היינו יראת השפלות נעימו שיראה למטה, יראת הרוממות בלבנו שיראה הרוממות שלמעלה. [ועי' דברי ישראל כללי אורייתא ערך ה' שזהו (שמואל א' ט"ו) האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, האדם היינו שפלות עצמו

(נמד"ר סי"ד כ') ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, ג' מדות היו ציד נלעם מה שלא היה ציד משה, משה לא היה יודע מי מדבר עמו ונלעם היה יודע מי מדבר עמו שנאמר שומע אמרי אל עי"ש, יש להעיר כי מתחיל בכתוב ולא קם נביא עוד כמשה, ותיכף קא טשינז ואזיל המדות והמדרכות שהיו ציד נלעם ולא היו ציד משה, ואף כי נאומות העולם קם, אבל לא גדול יותר. ביאור הענין עי' לעיל פרשת ויקרא דף ג'.



ענין הסמיכות לעיני כל ישראל עם נראשית, נהקדם המדרש (מדרש הגדול שמות ט"ו צ') ישראל אומרים זה אלי ואנוהו ורום הקודש מבשרת על ידם ואומרת עם זו ירתי לי תהלתי יספרו, מהו השייכות.

דהבא איתא נמד"ר (ילקוט שמעוני תרומה רמו שס"ט) כששמעו מלאכי השרת הקנ"ה אמר למשה עשה לי משכן שאני מתאוה לשכון אלני צני, התחילו אומרים רבש"ע למה אתה יורד לתחתונים, שנשך הוא שמהא נשמים שנאמר תנה הודך על השמים א"ל הקנ"ה חייכם שאני עושה כשם שאמרתם אלני תהלתי מלאה הארץ עכ"ל, והוא אומר דרשומי, כיון שמשינז להם חייכם שאני עושה כשם שאמרתם, אי"כ איך חזר ואמר אלני תהלתי מלאה הארץ.

אבן הפירוש הוא, כי הנני נשמים כשם שאמרתם, אבל תהלתי הוא מן הארץ כוה"ק (פ"ד ז"ה). אפקטת נקישותין דלא הוי, היינו הקישותין נשמים הוא מן הארץ, ממה דלא הוי שם נשמים, [וכמו שפירשו תלמידי הנעש"ט כי אלו הקשומין הנעשים מתו"מ וזירות ומשנמות, הם קשומין דהוו, כי יש מלאכי מרום שעובדים אופו ית"ש נשירות ומשנמות, אך הקשומין הנעשין בענדום הבורא

התנזרות דוקא נתעלו כל כך שלא יהא אחר משתמש בהם, ולמה לא המנורה שעשה משה או שאר כלים שנמקדש.

אלא ענין התנזרות היה להקהל את העם, כמ"ש (נמד"ר י') מקשה פעשה אותם והיו לך למקרא העדה וגו', ונקהלה זו היה התועדות ראשי העדה ואנשי שם עם נמוכי העם, כעין (דברים ל"א) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר נשעריך וגו', הרי נעשו התנזרות למען התקדשות הקלוות הרפוקות גם יחד. וזהו ענין מקשה פעשה אותם, לאחד ולסדר כל העם (עי' לעיל בהעלתך נפסוק עשה לך שתי תנזרות דף פ"ג).

דהבא ידוע נשם הרבי ר' בער זצוק"ל שתי תנזרות היינו שתי חזי נורות עכ"ל, ח"ל הענין זה, כי מה שנקרא משה רבנו איש האלקים אמרו חז"ל (שוס"ט מזמור ז' וילקוט שמעוני תהלים רמו תתמ"א) כי ממחלתי ולמעלה היה אלקים וממחלתי ולמטה היה איש עי"ש, והיינו כי האדם השלם הוא יכול לקרב את הקלוות הרפוקות, וכך הוא השלימות שלו, וכמו שאנו רואים אלני משה שהיה בעצמו שתי חזי נורות, האלקות של מעלה ואנושיות של מטה, אלנו התאחדו הכל כאחד יחד. וזהו שדרשו רז"ל (יומא ג:) עשה לך משלך עי' לעיל פרשת בהעלותך (דף פ"ג).

וזהו ענין כאשר היה משה נוטה למות גמס הקנ"ה שלא יהא אחר משתמש בהן, כי מי שאינו אדם השלם, ואין לו מנציגת משה, מהתאחדות שתי חזי נורות בעצמו, הוא אינו יכול להשתמש בתנזרות להיות מקהיל כל העם מגדול ועד קטן יחד כמוהו. ועי' עוד לעיל שם ענין והרפוחת תנזרות.

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה. נמד"ר

היה ידו אוחזת בעקב עשו והוליא ממנו הנכורה, וכמו שאמר עשו (נראשית כ"ז) הכי קרא שמו יעקב ויעקבי זה פעמים את נכורתי לקם (עי' לעיל בנאמר תורה וזה לנו משה). ולכך נר"ה שהוא ראשית השנה והקדושה ננציגת נכור, כידוע קדש לי כל נכור, על ידי זה היראה שהוא גם כן ראשית, ראשית סכמה יראת ה' (תהלים קי"א). וזיוס הכפורים השם ישראל מחמת אהבה שאהבת אותו, וזהו (יומא פ"ה): אשריכם "ישראל" לפני מי אתם מטהרים. ונחג הסוכות זמן שמחנתו נקרא ישורון, משמחתך ששמחת בו.

וזהו אין כאל, ומי כאל ישורון וכו' אף יעקב ויותר יעקב לבדו, היינו נחג הסוכות שהוא יעקב כמ"ש (נראשית ל"ג) יעקב נקט סוכתה, וזהו הקנ"ה מדי עם ישראל, ישראל מדי עם קנ"ה כוה"ק (פ"ג ק"ד). [עד שנגישין לתכלית השלימות נציגת ישורון, וכמ"ש כוה"ק ס"ג רי"ד: צומא פמינאה מדוחא דאורייתא הוא, דהא כדן זוגא דגושא הוא זוגא דכלל למהו כולא "מד", וזה היה "שלימה דכלל" עי"ש, וזהו מי כאל ישורון].



מעונה אלקי קדם. נמד"ר (אגדת נראשית פנ"ח) וישן יעקב, זה שאמר הכתוב, מעונה אלקי קדם, איני יודע אס מעונה קדם ואס אלקי קדם וכו' עד שגא דוד ופירשו, ה' מעון את היית לנו וגו' עכ"ל, והוא תמוה לומר מעונה היא קדם לאלקי. ביאור הענין עי' לעיל בעניני תוכה דף ר"ס נמאמר המתחלת מחזה מימין.



ויצרת שם משה ענד ה'. נמד"ר (נ"ר פ"ו) ג' תנזרות שעשה משה נמד"ר נעשה נעשה למות גמס הקנ"ה שלא יהא אחר מוקט נהן והן נאים אלנו עי"ש, ואינו מונן למה

השמירה הזאת מיד רשעים יצילם, לא כעכו"ם שההשגחה עליהם היא כללית וכפי חיוב המערכת, עד שלא יצויר שיצילם בפרטות מיד רעת בעלי הבחירה, ובוזה המה מובדלים, אן בשמירה אישית, ב' כי. אור זרוע לצדיק, שנמצא זרוע במ אור האלהי, שהוא כמו זרע זרוע בנפשם המוכן לפרות ולהרבות אם יסקוהו ויצרוהו ויעבדהו כזרע המוכן לפרות ולרבות, כי מי שיומר נפשו ועובד עבודתה, יגדל האור הזרוע ויפירה עד יהיה אור שבעתים, כמ"ש וארח צדיקים כאור נוגה ויתפלש עליו תאור הגדול הנבואי, ובוזה לישרי לב שטחה, שישמחו שמחה הרחנית ע"י אור האלהי הזורח בנפשם בהלו גרו על ראשם, כמ"ש אור צדיקים ישמח: (יב) שפחהו צדיקים בה', כי הוא דבוק עמכם בדבקות אהבה, ועי"כ יעשה עמכם נסים ונפלאות בענין קדוש געלה על הטבע, ואתם תודו לזכר קדשו, לא תחדו על הנהגה טבעית רק על זכר הנסים שהם בקדש למעלה מן הטבע: צח (א) מזמור, עתה יתחיל לדבר מן הנהגה הנסית, עת שה' מנהיג העולם בבחתי אמצעי, שלא ע"י חקי הטבע הכוללים רק בהשגחה אישית, ומשדד חקי הטבע לגמרי, ויאמר שישירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה, שהנפלאות הם ענינים שהם מופלאים מחקי העו"ז ומנהגיו. הנה הנהגת הנסית מיוחסת אל דוד השמאלית, והנהגה הנסית היא מיוחסת אל דוד הימנית (כמ"ש תעש יד תרום ימינך כמ"ש שמצויר שהימין מתגבר על השמאל), ובוזה יש שתי מדרגות, שלפעמים תנהיג הימין כפי מעשי התחתונים וכפי זכותם והערתם, ולפעמים יהיה זה באתערותא דלעילא שלא מצד זכות הדור, ונקראו אצלנו שבעת שישדד המערכה ע"י הזכות וקרא שפועל בימינו, ובעת שישדד המערכה שלא ע"י זכות ומעשה, נקרא שפועל ברורעו, כי הורוע הוא הפרק העליון של היד שהוא המניע את היד, ומצויר שגם ראשית התנועה וסבתה היא מאתו, וכמ"ש במ"ש נשבע ה' בימינו ובורע עון (ישעיה ס"ב) ובכ"מ), וי"ש כי הושיעה לו ימינו, שהוא הנסים שיעשה ע"י זכות הדור או זרוע קדשו, מה שיעשה שלא בהשקף על מעשה הדור כלל: (ב) הודיע, מבואר אצלנו כי הושועה והצדקה הבאים סמוכים בכתבי הקדש, תצוין הישועה את הפועלה שיעשה לצורך תשועת ישראל, או תשועה כללית אל כל העולם שהיא תכלית מעשיו ותיקון העולם כלו, והצדקה תצוין המדה שבעבורה יפעל את התשועה, וצדקה האלהית היא תעורר ותסבב את הישועה, ואמר (ישעיה נ"ז) כי קרובה יצאתי לבוא וצדקתי להגלות, יצויר שהצדקה נמצאת תמיד אצלנו יתברך, רק שמסתרת ונעלמת לפעמים וצריך שתגלה, והתשועה אינה במציאות תמיד וצריך

שעל ידם יגמול ויעניש, ולא בחלקים לבד, כי כל העמים יראו כבודו, ור"ל כי לפי דעה בעלי הצאב"א כל העשוי בעולם השפל בא מצד מוסבת המערכת וחייב התולדות, עד שהשמים במערכתם אינם מביטים על הצדק והיושר כפי המעשה, רק טובבים כפי המחויב במערכתם הגם שיקרה עול לצדיק וטוב לרשע, אבל עתה הגידו שמים צדקו, ואת שנית לדעת בעלי הצאב"א כל כוכב מושל ופועל בכחו הטבעי רק על חלק אחד מכדור הארץ, ועל עם מבלתי עם אחר, אבל עתה יראו כל העמים כבודו, כי הוא בהפצו מנהיג המערכת לפי רצונו לפי חקי הצדק הנהיג כללית את כל העמים, וממילא (ז) יבושנו כל עובדי פסל, ר"ל בין עובדי פסל, בחשבם שעי' הפסל יורידו עליהם רחמיים, איזה כוכב מן הכוכבים, או מן חילי השמים, ובין המתהללים באילולים, בחשבם שהם או ארץ מושבותם, מושגת מאיזה אליל המשפיע עליהם יקר וגדולה, כי עתה יראו כי לו השתחוו כל אלהים, שכל כחות הנמצאות משתחווים לפניו, מכירים שהוא מושל עליהם להנהיגם כחפצו: (ח) שמעיה ר"ל והגם שהנהגת ציון היא גבוהה ונעלה מן הנהגת השוכר פה, שהיא הנהגה באמצעות הטבע, כי ציון וירושלים ינהגו בהנהגה נסית השגחית אישית המשוודת כל חקי הטבע כמו שיתבאר, בכ"ז בעת שמעיה כי השגיח על כלל העמים להנהיג הנהגת המערכת לפי חקי הצדק והמשפט, תשטח ציון למען משפטיו אלה: (ט) כי אתה, כי ע"י משפטיו, אן נעשית עליון על כל הארץ, שיכירו הכל שאתה העליון והסבה הראשונה, בן כי מאד נעלית על כל אלהים, שכל כחם מאתך, ולא כפועל בהכרח רק כפועל ברצון ובמשפט וצדק, שבוה נעלית על כולם, שמעשיהם מוכרזים ובלתי יודעים ובחורים במעשיהם: (י) אהבי ה', אחר שבאר את ההשגחה הכללית באמצעות המערכה והטבע שבה מנהיג את כלל העולם, משיב פניו אל ישראל וצדיקהו ואומר אתם אהבי ה' שנאו רע, כי אתם לא כיתר העכו"ם שהנהגתם טבעית, וההשגחה עליהם היא כללית לא אישית, כי אינם דבקים בה' ולכן יעבדו לצבא השמים, כמ"ש אשר חלק ה' אליהם, כבן הנתון תחת השגחת אביו שמשגיח עליו בהשגחה פרטית מקפת כל עניניו מצד האהבה, שלכן תקראו אתם אהבי ה', ולכן לכם לשנוא את הרע, כי אהבת ה' היא אהבת הטוב המחולט, כי הוא הטוב המחולט ושורש הטובה, כי אתם אינכם תחת המערכת רק מצד לשון נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם, שמצד גפשותיכם שהיא חלק אלה יש לו דיבוק ואהבה עמכם כאב אבנו, עד שהוא שומר נפשות חסידיו, צל נפש ונפש ביהוד בהשגחה אישית, ומצד

ששעת וחרת בנשקא רציון וציון בנשקא רבית יהודה מן גלגל דתורה יי: ארם אף הוא יי על אה על קל יתברך ארעא לתרא אתעליקא על קל דחלמי: יחסיא ר"ל סגן גיש סמול דקרים נשר נפשת חסידיו מן אדיתון דרשעי יפצי אנת: יי נהור דנת ומסטר לצדיקא ודחריצי לקא חזקא: יי חרון צדיקא כפי סרף א ר"ל נאדון דקדן שום קדשיה: יי תושפת חת נבואה שכתו קדם יי שקח חרת ארם פרישן עכד רש"י

כלל יחלוף: הבהללים: המתפללים לענותם: (ח) משפטיו, קמתי: (יא) אור זרוע לצדיק, ויניק מתק מוכנת ללמנו להם: צח(א) שירו לה'. כל אלם רש"י

תהלים צו צח 374 אלהים: שמעיה ותשמעהו ונתגלגלה בנות יהודה למען משפטיו יהוה: פי אתה יהוה עליון על כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים: יהוה שנאו רע שמר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם: אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה: יי שמחו צדיקים ביהוה והודו לזכר קדשו: צח א מזמור שירו ליהוה שיר חדש כי נפלאות

ת"א אור זרוע, שמעיה מן עקרים א"צ עלים וזכר מלכות: יי שיר חדש, פ"ג יי וזכר חיי עבד מרומם: ר"ל

אינו צווי אלא עבר במקום עתה, או פירושו כל אלהים כל עוברי אלהים אחרים וטובו עומד בעמק שנים: (ח) שמעיה, קל הברקים והרעמים והשכח ונאל העם יהוה לקולם ישראל וישמחו וישמחו כי ידעו כי אבני הברד והאש יהיו למשפט הרשעים, וזכר ציון, כי הוא ראש ממלכת ישראל ועד כי שם סוף יהי' משפט הרשעים בעמק יהושעם לפיכך זכר גם כן בנות יהודה שהם עדי יעודה: (ט) כי, או יכירו כי אתה עליון סאד עד לאין קצבה: נעלית על כל אלהים, והם צבא השמים שהיו נעבדים ער עתה: (י) אהבי, מפתח כל אהב ה' ישא כל איש רע ולא יהיה שום ספק בלבו שאין ה' הוא מעשה ורשעים כי יראת ה' האל יתברך לבדו שמר נפשות חסידיו שהצילם מיד הרשעים והצדיקים מבלתי ופדי ופרס: (יא) אור זרוע לצדיק, בעולם הזה הוא זרוע לצדיקים ולישרי לב שמחה, האור והשמחה, וקצרהו לעתיד בימות המשיח, ואז תשמחו בו באמת כי יראו משפט הרשעים וישירו לזכר קדשו, הוא שמו: (א) מזמור, כבר פירשנהו: והשיעה לו ימינו, כמ"ש וירא כי אין איש וישתוכם כי אין מנחת שי

(ט) כי אתה ה', כלל נבטיה למכ להם: שמעיה: (ח) שמעיה, יי חמורא כי כל אלהים הם המלאכים ועמם השתחוו לו להודות על כי נוסו כל עובדי פסל: ותשטח ציון, כי שם הכטל כהרמות משפטיו, לח יתברך: (ט) כי אתה, עליון על כל אלהים כשמים ונאמר: (י) אהבי, העמם הנה הם שופט על כן אלם אוהבו שנאו כל איש רע ולא תגורו ממנו כי הם לבדו הוא שומר חסידיו: (יא) אור, קמס זרוע על כן אלם הרבה: ולישרי לב שמחה, זרועה: (יב) אלם כן ישמחו, העמם כל השמחה הוא כמס: צח (א) מזמור שירו לה' שיר חדש, הושיעה לו ימינו כמו ותושע לי זרועי, ועמס זרוע קדשו שהיא מצודה ציון

(ח) בנות יהודה, כפרי יסיה כמו קמס ואלם נבטיה (במדכ ל"ג): עבלי חומלת: כל אלהים: למה השמים הנענדים לאלים הם ישתחוו לה' על כי עשה קמס כבודיהם: (ט) שמעיה, כמ"ש תמט ליון נקמם האויב לו חממה: למען משפטיו, נעכול עשית משפטיו: (ט) נעלית, חמס חמולה ומוכנה על כל אלהים הם נבטי השמים הנענדים לאלהם: (י) אהבי, חמס חוכי ה' שאלו עושי הכח ולא תסחוו ירמס כי הנה ה' שומר נפשות חסידיו ויילם מיד הרשעים הסס: (יא) לצדיק, לנצח חלוק יי אור זרוע ר"ל כמו הזוהר, דכ מה הם יזכר חוליא הסס מעש סאד כן הכינס סכד עוקן לנצח יזכר מאלו קבן שכר מיד: ולישרי לב שמחה, ישי' לב זרוע שמחה וסכל הככר עמ"ש: (יב) בה', נעשמה ה' לזכר: לזכרון שם קדשו:

תפלות באור הענין דוד הוזה ערוכה לפי חקי הברק והמשפט לפי הגמול והעונש עפ"י מעשי הדור, והגם שהמנהיג העליון מסוכך בענו וערפל בכ"ז בעת אשר (ג) א"ש לפניו תלך, יצויר כאלו מן הענו אשר סביבותיו יצא אש וברקים ותלהט סביב ציון, והוא שיעניש את הרשעים בהשגחתו, או (ד) האירו ברקיו תבל, או יסור החשך והחבל תתמלא אורה מן הברקים האלה, לראות מי השולח את הברקים, שהם שלוחי השגחתו להעניש את ציון, ובוה ראתה והחל הארץ מיראת העונש: (ה) הרים, מצויר כי בצאת הברקים האלה שלוחי השגחתו מן הענו והערפל אשר שם האלהים המשגיח, ויגיעו אל ראשי ההרים, ימסו כדונג מפני האש, ואז יכירו

הוא ערוכה לפי חקי הברק והמשפט לפי הגמול והעונש עפ"י מעשי הדור, והגם שהמנהיג העליון מסוכך בענו וערפל בכ"ז בעת אשר (ג) א"ש לפניו תלך, יצויר כאלו מן הענו אשר סביבותיו יצא אש וברקים ותלהט סביב ציון, והוא שיעניש את הרשעים בהשגחתו, או (ד) האירו ברקיו תבל, או יסור החשך והחבל תתמלא אורה מן הברקים האלה, לראות מי השולח את הברקים, שהם שלוחי השגחתו להעניש את ציון, ובוה ראתה והחל הארץ מיראת העונש: (ה) הרים, מצויר כי בצאת הברקים האלה שלוחי השגחתו מן הענו והערפל אשר שם האלהים המשגיח, ויגיעו אל ראשי ההרים, ימסו כדונג מפני האש, ואז יכירו

אָנוֹשׁ מִן־הָאָרֶץ: יֵאָמֵר לְמַנְצֵה לְדָוִד בְּיְהוָה וְחִסְתִּי אִיךָ תֹאמְרוּ לְנַפְשִׁי נוֹדוּ הֶרְכֶם צְפוּר: כִּי הִנֵּה הִרְשָׁעִים יִדְרֹכוּן קָשֶׁת כּוֹנְנֵנו חֲצֵם עַל־יָתֵר לִירוֹת בְּמֹד אֶפֶל לְיִשְׂרָאֵל: כִּי הַשֵּׁתוֹת יִהְיֶה רֶסֶן

ת"א כ"ה חסיה: סגולתו ק"ב כי יתקן: ט"ו וכו' ל"ג כי יבטח: ט"ז חסיה (ה) ט"ז נודי קרי

דר"ק
 עור: כערוץ. פועל יוצא: (ול) נודי. נודו כתיב נודי קרי. הכתיב כנוד הנק' והנפש כלומר כי אכזרו שנאוי עליו כי נודו ימיה אותו שאלו נפש גם כן שהיו אופרים עליו שהיא רשע נודו על דרך יקלעת בתוך קף הקצ' והקרי הוא על נפש כי היא המנהגת הנפש: הרכב צפור. איך תאמרו לה שהנוד כהר שלכם שבאה להסלף שם. והרכב כמו מורכב ואמר זה כנוד הכניד' לשאלו מקובו שהיה חושב להמלך באותו מקום. ופי' צפור כצפור הנודר מקו ומחר אל הר. וחסר כף השימוש ואמר דוד כנוד הכללים אתו אף על פי שאני בורח בה' חסיתי שושוני אבל אתם איך תאמרו לנפשי שתנוד: (ו) כי הנה הרשעים יודרכו קשת. כמו שאדם מליים עליו בן יגלו עליו אחרים שאומרים עליהם כי בן דוד הרשעים לדוד קשת ולכתו חצם על יתר הקשת: לירות כמו אפל. כלומר בהסתר: לישירי לב. כמוני היום שאין בי עון. ואמר לירות ואינם יודים כי אינם מודעים במעשיהם כי כך חסיתי: (ג) השהגת. הם היסודות ואפי' רשתות וכצורות והוא משל על הכחשבות והעצות: (קור"ה דאר"ק בלע"ז) קארדע הרק בל"א דוא ושהנע בל"א לו ווערפען לו שיעפען: (ג) במו אופל. במסתור: ל-שרי לב. דוד וכהני נוד: (ג) כי השתות יהרסון. אבן עזרא

יא (ב) טוד. טוד קרי יוס דוד כנודת חילום והמלה תגליל כקל קופי טודי וכתיב קל"י על הק"ו וכו' ט"ו ט"ו כהם רכיש ל"א דל"א ולא כמ"ן וכפסחים כ"י שיש כהם רכיש הוא כארזה כי השם הוא הקורא והעוד היות על מפנה בשלם נקודות כי אינו סמוך כי העטם חלמרו לנפשי נודי מענת אל הר שלנו כי את כלפור והנה הקשת דרוכה כמו אופל: (ג) כי השתות. מלודות כמו וקיו שתותיה מדולפים. ויש אומרים יסודות כמו והשפי שם והעד יהרסון וזה רמז לעצות שסם כמו יסודות ועטם דקרי מה פעל כי זה פעל מצורת ציון

יא (ב) יתר. מכל הקשת כמו שנתפס ימיים (שטס"י י"ז): לירות. להשליך כמו ירכ יום (שמות ט"ו): כמו. כמו צפון: אופל. חסך: (ג) השתות. היסודות כמו וסיו שטופים שפוזבי ס' כעבור פון כינת כהני נוד כי הלוח הנה כרשעים דרכו לירות. אם חסיה: במו אופל. ל"ל כספסר: לישירי לב. טל כהני נוד: (ג) כי השתות. כרשעים הלוח הכפוי יסוד העולם סם

דוד
 למלאת אתהם. ומחר התאה והזאת? (יה) לשפס יתום ודך שאתה תעשה משפט יתום ודל מיד הערצים העושקים אותם. וזאת שנית בל' יוסיף עוד לערץ ולהתחוק אנוש מן הארץ: שלא ימצא עוד אנוש אשר יתחוק בעריצות מכל הארץ למשול ולכבוש כל הארץ. דק יהי המשפט ע"י הקב"ה בעצמו עד שכולם יכירו השגחתו יא (א) למנצה. במזמור זה יתוכח את בני דורו אשר טענו על אמונת ההשגחה ממה שהרשע מכתיר את הצדיק וה' לא יעשה משפט. ותשובתו. שבוה יבחן את בני אדם. שאם היה מעניש את הרשע תיכף לא היה מקום לבחירה ולשכר ועונש. והיו כולם עובדים את ה' מביאת העונש. אבל ע"י שהעלים את השגחתו. בזה יבחנו הצדיקים העובדים את ה' באמת ובוה יגדל שכרם. בה' חסיתי. אנכי חוסה

צְדִיק מִהִפְעֵל: יִהְיֶה וּבְהִיכַל קִדְשׁוֹ יְהוָה בַּשָּׁמַיִם כָּסָאוֹ עֵינָיו יַחֲזוּ עֲפַעְפֵּיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם: יִהְיֶה צְדִיק יִבְחֵן וּרְשָׁע וְאָהֵב חֲמַס שְׂנֵאָה נַפְשׁוֹ: יִמְטֵר עַל־רִשְׁעִים פַּתִּיחַ אֵשׁ וּגַפְרִית וְרוּחַ זַלְעָפוֹת מִנֵּת כּוֹסֵם: יֵי בְּיַצְדִּיק יִהְיֶה →

ת"א כ"ה חסיה: סגולתו ק"ב כי יתקן: ט"ו וכו' ל"ג כי יבטח: ט"ז חסיה (ה) ט"ז נודי קרי

רש"י
 על ידכם תרגו כהני ה' הגדוקים שהם שחוח של עולם צדיק מה פעל. דוד שלא הטא מה פעל בכל זאת חסם תשלו פון ולא חטי: (ד) ה' בהיכל קדשו. הוראה וזמן משיחיהם וחק על פי שבשמים כסאו וזכוה עיניו יהוה חסם בדרך: (ה) ה' צדיק יבחן. ואם מפי שמי לוקח ונודק על ידכם חסם מתהללים לחמר חלבים עובי (לקמן ע"ל) לא כן הוא אך כך מדחו כל הקב"ה ליכר ולנכות את הגדוקים ולא את הרשעים. הפסוקי יזה כל זמן שזודע שפנתו יפה הוא מקיים עליה יבטחיו ויהי כוון ממעט כבתיבה לפי שמתנתקת: שגאה נפשו. ומגלטי לו את גמול עונותיו לעולם ארוך וזו ימטר עליהם כביהם: (ו) פחיים. ל' פחמים: (ז) אבן עזרא

אבן עזרא
 אלהים אל תחרעמו על הגדוק על כן אמרו ה' בהיכל קדשו הוא השמים: (ז) עיניו יחזו. כנגד לירות כמו אפל: (ה) ה' עטם יבחן חסם כל רע על הגדוק לעשותו הוא ולנסותו ולהוכיחו כדרך כי את אשר יאהב ה' יוכיח רק הרשע לעולם יבטח: (ו) יבטח. דמה הרעה הבאה על הרשעים שתאום כמו הפחיים והנודו רקועי פחים והם כלמות אכזבים זורפים שהם יורדים עם המטר: זלעפוח. כמו זלעפה אחותי כמו רעה: כוסם. חלקם וככה ה' מנת חלק יסודי והם מפעלי הכפל והכדף תכופי על הטה: (ו) כי. אמר ר' משה פנימו תחת פניו וככה כי יסכון עלימו משכיל.

מצודת דוד
 כהני נוד דקרי יסודי פילס: צדיק מה פעל. על עמלו אמר דוד הלוח חטי דקרי כזה ועם פלתי חטי הלוח לא עשיתי מלחמה: (ד) ה' בהיכל גו' חף שם' מנייה לבחן דהיכל קדשו אשר בשמים עב"ז משפיל עיניו לאלותם בלחן לחמון מעשה בני חסם יודע הוא כשגתי הרשע: (ט) צדיק יבחן. מה בלתי כדקף מהאלו לא הוא בעצמו הסון רק כן דקף ה' להבחין את הצדיק ניכוסים לם יעמוד נלדקתו לטפס יבטחיו ולא מנחלו לוחי מייסרו: ורשע. אלל את הרשע יבטח עב כי חלי הוא מן היסודים: (ו) יבטח. כי סוף הדבר יקבל גמול פחיים כי הקנה רכמות כעשי רעו עליו מן השמים ויגדל כהם: מנה כוסם. המטה ללמלות כוסם יסודי פניו זלעפוח ר"ל פורעניות רב יבוא עליהם: (ז) צדיקה. ל' חסם נקום

תפלות
 לנפשי כי נודי הרכם. פי' הנוד שלי שאני נוע ונד על הרכם ונרדף מפני אויבי, הוא כו דומה כמו [נוד] צפור שהוא מקריי בלתי השגחתי, ושכן נודיה שלי הוא במקרה לא בהשגחה, ואתם מביאים ראיה לזה שאין ה' משגיח: (ב) כי הנה הרשעים ידרכון קשת, וגם כוננו את חצייהם על יתר לירות לישירי לב כמו אפל. שאורבים על הישרים ופעמים להכותם נפש, וחצייהם מכוננים, וגם יצליחו במעשיהם: (ג) כי השתות יהרסון, שמהרסין יסודות העולם, שמאבדים צדיקי יסודי וככל זאת. צדיק מה פעל. אחר שה' הוא

צְדִיק מִהִפְעֵל: יִהְיֶה וּבְהִיכַל קִדְשׁוֹ יְהוָה בַּשָּׁמַיִם כָּסָאוֹ עֵינָיו יַחֲזוּ עֲפַעְפֵּיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם: יִהְיֶה צְדִיק יִבְחֵן וּרְשָׁע וְאָהֵב חֲמַס שְׂנֵאָה נַפְשׁוֹ: יִמְטֵר עַל־רִשְׁעִים פַּתִּיחַ אֵשׁ וּגַפְרִית וְרוּחַ זַלְעָפוֹת מִנֵּת כּוֹסֵם: יֵי בְּיַצְדִּיק יִהְיֶה →

ת"א כ"ה חסיה: סגולתו ק"ב כי יתקן: ט"ו וכו' ל"ג כי יבטח: ט"ז חסיה (ה) ט"ז נודי קרי

רש"י
 על ידכם תרגו כהני ה' הגדוקים שהם שחוח של עולם צדיק מה פעל. דוד שלא הטא מה פעל בכל זאת חסם תשלו פון ולא חטי: (ד) ה' בהיכל קדשו. הוראה וזמן משיחיהם וחק על פי שבשמים כסאו וזכוה עיניו יהוה חסם בדרך: (ה) ה' צדיק יבחן. ואם מפי שמי לוקח ונודק על ידכם חסם מתהללים לחמר חלבים עובי (לקמן ע"ל) לא כן הוא אך כך מדחו כל הקב"ה ליכר ולנכות את הגדוקים ולא את הרשעים. הפסוקי יזה כל זמן שזודע שפנתו יפה הוא מקיים עליה יבטחיו ויהי כוון ממעט כבתיבה לפי שמתנתקת: שגאה נפשו. ומגלטי לו את גמול עונותיו לעולם ארוך וזו ימטר עליהם כביהם: (ו) פחיים. ל' פחמים: (ז) אבן עזרא

אבן עזרא
 אלהים אל תחרעמו על הגדוק על כן אמרו ה' בהיכל קדשו הוא השמים: (ז) עיניו יחזו. כנגד לירות כמו אפל: (ה) ה' עטם יבחן חסם כל רע על הגדוק לעשותו הוא ולנסותו ולהוכיחו כדרך כי את אשר יאהב ה' יוכיח רק הרשע לעולם יבטח: (ו) יבטח. דמה הרעה הבאה על הרשעים שתאום כמו הפחיים והנודו רקועי פחים והם כלמות אכזבים זורפים שהם יורדים עם המטר: זלעפוח. כמו זלעפה אחותי כמו רעה: כוסם. חלקם וככה ה' מנת חלק יסודי והם מפעלי הכפל והכדף תכופי על הטה: (ו) כי. אמר ר' משה פנימו תחת פניו וככה כי יסכון עלימו משכיל.

מצודת דוד
 כהני נוד דקרי יסודי פילס: צדיק מה פעל. על עמלו אמר דוד הלוח חטי דקרי כזה ועם פלתי חטי הלוח לא עשיתי מלחמה: (ד) ה' בהיכל גו' חף שם' מנייה לבחן דהיכל קדשו אשר בשמים עב"ז משפיל עיניו לאלותם בלחן לחמון מעשה בני חסם יודע הוא כשגתי הרשע: (ט) צדיק יבחן. מה בלתי כדקף מהאלו לא הוא בעצמו הסון רק כן דקף ה' להבחין את הצדיק ניכוסים לם יעמוד נלדקתו לטפס יבטחיו ולא מנחלו לוחי מייסרו: ורשע. אלל את הרשע יבטח עב כי חלי הוא מן היסודים: (ו) יבטח. כי סוף הדבר יקבל גמול פחיים כי הקנה רכמות כעשי רעו עליו מן השמים ויגדל כהם: מנה כוסם. המטה ללמלות כוסם יסודי פניו זלעפוח ר"ל פורעניות רב יבוא עליהם: (ז) צדיקה. ל' חסם נקום

תפלות
 לנפשי כי נודי הרכם. פי' הנוד שלי שאני נוע ונד על הרכם ונרדף מפני אויבי, הוא כו דומה כמו [נוד] צפור שהוא מקריי בלתי השגחתי, ושכן נודיה שלי הוא במקרה לא בהשגחה, ואתם מביאים ראיה לזה שאין ה' משגיח: (ב) כי הנה הרשעים ידרכון קשת, וגם כוננו את חצייהם על יתר לירות לישירי לב כמו אפל. שאורבים על הישרים ופעמים להכותם נפש, וחצייהם מכוננים, וגם יצליחו במעשיהם: (ג) כי השתות יהרסון, שמהרסין יסודות העולם, שמאבדים צדיקי יסודי וככל זאת. צדיק מה פעל. אחר שה' הוא

